

אור ישראל

קובץ לעניני הלכה ומנהג

♦ מאנסי ניו יארק ♦
אדר שני תשע"ט ♦ שנה כד גליון ב (עח)

קובץ אור ישראל

רבעון הלכתי

יוצא לאור ע"י

מכון אור ישראל

שע"י

קהל שארית ישראל ווילעדניק

ומרכז הלכה

מאנסי נ.י.

הרב חיים אבערלאנדער

ראש המכון ו"ר המערכת

הרב גדלי' אבערלאנדער

עורך אחראי

חברי המערכת:

הרב מותיהו דייטש, ירושלים

הרב אהרן הכהן פערל, ניו יורק

הרב יודא הכהן שטראסער, ניו יורק

הרב מרדכי ווייס, ירושלים

מחיר גליון: \$8 בא"י 20 ש"ח

דמי מנוי לשנה:

בארה"ק 40 ש"ח

בארה"ב \$40 לד' גליונות

כתובת המכון באה"ק:

רח' אלקנה 17 ירושלים

טל. 500-0345 (02)

לכל עניני הקובץ במונטריאל

יש לפנות אל הרב פנחס וויליגער

9800-276 (514)

תגים
עכמוד
ממוחשב
845-445-1049

Copyright © 2018

All Rights Reserved

M'chon "Ohr Yisroel"

And Merkaz Halacha

P.O.B. 367

Monsey, New York 10952

Tel.(845) 426-7321

Email: ohryisroel1@gmail.com

ISSN: 1538-6384

דבר המערכת

כי גבר עלינו 'חסדו'

היום הזה 'הגדיל ה' לעשות עמנו אך טוב 'וחסד' בהופעת גליון עה, 'ובכן' אנא ה' כחסדך 'חייני' להמשיך בגאון ועוז להפיץ 'אור' בתוככי ישראל'.

בגליון שלפנינו ימצא הקורא שלל מאמרים ובירורים מגוונים בנושאים מענינים הנוגעים להלכה ומנהג, ובפרט בדברים הנוגעים בימינו, ביניהם: זריקת חיסון נגד מחלות מדבקות בהלכה, ובדבר השאלה העומדת על הפרק האם מותר למנהלי מוסדות התורה למנוע מהילדים שאינם מחוסנים להיכנס ללמוד בת"ת.

כמו כן ימצא המעיין במדור 'חגים' וזמנים' בירור מקיף בדין מצות הנעשות ע"י מכונה "מכנית" שנתחדשה בימינו; מאמר רב-התוכן במדור 'בנתיב הכשרות' בנידון התיקון בארגון לשחיטת הבהמות שנעשו בבתי השחיטה בדרום אמריקה.

בהודעות זו אנו מודים לכל הכותבים החשובים ה"ו די בכל אתר ואתר, שהודות להם הגענו למדה זו לשמש כבימה רבת-הוד אשר עיני בית ישראל פונות אליה לדעת המעשה אשר יעשו.

כפי שהודענו מקודם, עקב ריבוי החומר המצטבר על שלחן המערכת, יתקבלו אך ורק מאמרים שאינם משתרעים יותר מכשמונה עמודים [בפונט גודל 12]. ובכדי להקל על הקוראים והמעיינים בבירורי ההלכה, מתבקשים הכותבים לעטר את מאמריהם "כותרות משנה" בהמשך המאמר, כדי ליתן ריוח בין פרשה לפרשה.

קובץ הבא יופיע א"ה בחודש תשרי תש"פ הבעל"ט. תאריך האחרון לשלוח חומר לא יאוחר מר"ח תמוז תשע"ט.

קוראים נכבדים!

הרוצים להשתתף בגליון הבא ולשלוח מאמרים, חידושים ובירורים, מתבקשים להקליד על דיסק. הערות והארות אפשר לכתוב בכתב יד ברור על צד אחד של הגליון, ובשורות מורוחות, כדי להקל עלינו בסידורם הנכון, ותודה למפרע. המערכת משאירה לעצמה את הזכות לבחור ולהחליט איזה מאמר ראוי לדפוס, לשנותו או לשפדו.

המאמרים נכתבו על דעת הכותבים בלבד.

כל הזכויות שמורות למערכת, ואין להדפיס או לפרסם מאמרים ומכתבים המובאים בקובצנו בלי קבלת רשות בכתב מהמערכת.

התוכן:

שפתי ישנים		
ז	הרב שלום דוב בער שוחאט	גליונות כ"ק אדמו"ר הצמח צדק בשו"ע אבן העזר ובספר תורת גיטין
טו	רבי יוסף ראזין זצ"ל	בענין הקרבת פר העלם דבר של ציבור בזמן חינוך בית המקדש של שלמה
יח	רבי שריה דבליצקי זצ"ל	בעל קורא שטעה מלעיל ומלרע במקום שהענין משתנה אם מחזירים אותו
על הפרק		
כא	הרב משה שטרנבוך	האם מותר למנהלי מוסדות התורה למנוע מהילדים שאינם מחוסנים במחלת החצבת להיכנס ללמוד בתלמוד תורה
כד	הרב אשר וייס	אם מותר להמנע מחיסון ילדים / מתן חיסון כאשר האחים סבלה מחלה בעקבות חיסון דומה
כט	הרב גבריאל צינגער	זריקת חיסון נגד מחלות מדבקות בהלכה / זריקת חיסון נגד חצבת / זריקת החיסון נגד חצבת / החששות שהנמנעים חוששים להם
מט	הרב ישראל פנחס טירנואר	בענין הנ"ל
נא	הרב מרדכי הלפרין	בענין הנ"ל
נב	הרב דניאל אשר הכהן קליינמאן	בענין הנ"ל
נד	הרב שמואל קמנצקי	בענין הנ"ל
דבר הלכה		
נז	הרב שלום אליקים געציל בערקאוויטש	רשומות קצרות על שו"ת צמח צדק
סג	הרב יעקב מאיר שטערן	סתיומה קבועה בשן והתחיל השן להתגרד יחד עם הסתימה אם חוצץ
סו	הרב שמשון צינגער	אם מותר להניח לפועל סופע"ר (Superintendent) לעבוד בשבת בבנינים שתחת בעלותם של ישראל
עו	הרב יהונתן בנימין ק. וייס	בענין טבילת מדפים של זכוכית שבפריז'דר
פב	הרב אברהם צבי פריעדמאן	הניעור כל הלילה ולא יהי' לו אחר עלות השחר ממי לשמוע ברכת התורה / עניית אמן של ברכת מעין שבע באמצע אלהי נצור / יו"ט שחל בשבת וטעה בסיום הקידוש וסיים רק 'מקדש השבת'
פד	הרב אהרן אבערלאנדער	דין הדפסת ד"ת בגליונות ובכתבי עת וחיובן בגניזה (ב)
צה	הרב שלום דובער הלוי וולפא	כל המאריך באחד – האם "להאריך באחד" הוא באמירה או במחשבה
קב	הרב צבי רייזמן	מחלל שבת שכתב אות בספר תורה
חגים וזמנים		
קטו	הרב מאיר לוריא	בענין חיסר תיבה אחת בקריאת המגילה
קכג	הרב יוחנן סג"ל וואזנער	טעה בתפילת שבת חוה"מ בחתימת הברכה ואמר מקדש ישראל וחזר ואמר השבת וישראל והזמנים
קכה	הרב חיים זאב ווייס	בענין לחם משנה בליל הסדר והמסתעף
קלט	הרב מנחם מענדל נחשון	דין המצות הנעשות ע"י מכונה "מכנית" בימינו
קמח	הרב דוב הכהן פינק	בענין הגדה של פסח שאומרים על כוס שני מארבע כוסות
קנג	הרב יוסף דוד חאנאוויטש	בירור בענין ליבון קל במקום הגעלה והמסתעף / ובשיטת שו"ע הרב
קסא	הרב אביגדור ערנפעלד	בענין פתיית החמץ שמניחים קודם הבדיקה / ובענין הזזת הארונות ממקומן תוך שלשים יום לפסח

קע	הרב מתתיהו גבאי	בעניין ברכת אילנות מליל ער"ח ניסן
קעו	הרב חיים ברכיה ליברמן	האם מעוברות ומניקות חייבות לצום בתשעה באב שנדחה
קפב	הרב משה בראנדסדארפער	אבני עזר אודות הכלה שנחטפה ע"י הרשויות באמצע מעמד החופה דחיישין לקידושין וצריכה גט
קפו	הרב שלום בער לויץ	הסכם קדם נישואין
קצט	הרב מנחם מאיר ווייסמאנדל	בנתיב הכשרות תיקון באיזה סוגי ארגזי השחיטה
רו	הרב יהושע קלוגהופט	לערב עירובו בירור בדין טלטול מחצר לבית לענין כלים ששבתו ברשות אחרת מחוץ לעירובי חצירות (ב)
רכ	הרב אליהו הומינר	פסקי הרב בעל התניא ואדמו"רי חב"ד בענייני עירובין
רמד	הרב גדלי' אבערלאנדער	כינוס סופרים בית הכנסת – מקדש מעט
רנד	הרב דויד יצחקי	החזון איש ושיטות הראשונים ב"קו התאריך" לאור חומר חדש (ב)
רס	הרב אוהד שלום ישי	בענין איסור יציאה מא"י לבני החו"ל שהגיעו לא"י לביקור / ודין ו"ט שני של גלויות לבני חו"ל השוהין בא"י (ב)
רסח	הרב ישראל אליעזר רובין	'הואיל ואתעביד בה חרא מצוה נעביד ביה מצוה אחרית'
רעט	הרב דרור בן-דוד	'השמיטה' בפירוש הרמב"ם על המשנה ביומא בעניין זמן שחיטת קרבן התמיד של שחר ונפקא מינה לזמן תפילת שחרית
רפח	הרב אברהם מייזעלס	ביאור במצות פדיון הבן והסעודה
רצד	הרב יונתן בנימין בוכינגער	בביאור הגמ' במערבא אמרי דבר אל בני ישראל ותירוצו של השיטה מקובצת
רצט	הרב שלמה אפרים הארטשטיין	בענין שיטת ר"ת דשתי שקיעות החמה יש וביאור במנהג כל ישראל בהרבה דורות
שיד	הרב אליעזר פולק	קשר תפילין מרובע או דל"ת (א)
שלד		תגובות בענין ברכת התורה על הרהור בדברי תורה – הרב יואל רועי משדי / רבי אביגדור מלכוב – הרב הת' אשר זך / פשר הסתירות במציאות בפולמוס השכר / א. הסתירות במציאות בין דברי המעריכים לדברי בעל העובדא / ב. הסייעתא של ה'התאחדות' מדברי הרב טנדלר / ג. טעמו של ה'אגרות משה' שלא ליתן להם כתב שמכרו החמץ / ד. פרשת רשת החנויות של וואלבאום / ה. המכירה לא נעשתה בערב קבלן – הרב יצחק אייזיק האפמאן / הברעות מערכת הכשרות OU כהרב סולובייצ'יק מבוסטון, לא כהאגרות משה ולא כהרב בעלסקי – הרב ישראל כ"ץ / א. דעת השבט הלוי בענין תינוק שנשבה בזמנינו / ב. האם החילונים הם מומרים להכעיס / ג. האם הנעשה ע"י מחלל שבת בחול הוא מאוס – הרב יצחק דוד גרינפעלד תגובת הרב הכותב – הרב בן ציון יעקב הלוי ואזנר / להגיהה התוס' – הרב ארי' לייבוש נהורא / עוד פוסקים שאין מכירת חמץ יכולה להיבטל למפרע / ה'חתם סופר' מקוה" של בעלזא – הרב י. י. דוב גרינוואלד / האמנם "ראיה ברורה" שמכירתו בטילה? / הערה בסברת השו"ת תשובות והנהגות – הרב ישכר דוב יאזעפאוויטש
שמח		זוטות בענין המאמר 'אין אומן בלא כלים' – הרב משה דוד ישראל הלפרן / הבנה חדשה במנהגי מהרי"ל – הרב אברהם מנחם הורוויץ / ניקוד הנכון בתפילת שחרית של שבת / הערה בדברי הפוסקים דנ"ט בר נ"ט מותר אפי' בחלב דאורייתא – הרב ארי' לייבוש נהורא / בענין מצא בכיסו כלי שמלאכתו לאיסור בשבת – הרב הלל ליכטער
שנ		לעורר לב בענין ברכת הנהנין / בענין הפאות שיש בהם כמה שערות מהדור / האם שכר נזכר בתורה – הרב זלמן לייב ברי" ווייברויט

הרב אליהו הומינר

ברוקלין נ"י

פסקי הרב בעל התניא ואדמו"רי חב"ד בענייני עירובין

הנה נודע דיני עירובין מכבר כאחד המקצועות החמורים בהלכה, שבכל דבר יש שיטות רבות, ואמנם נראה שנתעלם משום זה הפסקים המיוחדים של בעל התניא והשו"ע (ויקרא להלן: אדמו"ר הזקן או אדה"ז), וגם דעת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע (ויקרא להלן: כ"ק אדמו"ר או רבינו) באגרותיו, כדלהלן.

והנה לאחרונה הוקם עירוב בשכונת קראון הייטס, אשר היה לו הסכמתו של רב חשוב, הרה"ג בנציון וואזנר שליט"א, אשר היה לו שימוש בתיקון עירובין אצל אביו הגר"ש וואזנר ז"ל בעהמ"ס שבט הלוי, ונבדק (ואם נצרך – נתקן) מדי שבוע.

אמנם התעוררו רבים לדון ולפקפק על כשרותו, ובראשם הרב שד"ב לוי¹ (שכנראה רובם סמכו על דעתו), ואמר שלדעת אדמו"ר הזקן אי אפשר לעשות עירוב כשר בשכונת קראון הייטס, ונראה שטעה בזה, כמו שנבאר להלן (אות א-סג).

גם אחד מרבני אנ"ש שליט"א יצא נגד העירוב, בשיעור שמסר, והדברים נתפרסמו, וכבר דיברתי אתו ולא הכחיש זאת, ובין הדברים אמר שאי אפשר לעשות עירוב בשכונת קראון הייטס לשום פוסק, שכיון שיש רחובות רחבים יותר מט"ז אמה, נמצא שהם רשות הרבים, ורק אם נאמר שמצריכים ששים רבוא הדין יהיה אחרת, אמנם מכל מקום יותר מששים רבוא גרים בברוקלין. והננו עתידים להוכיח שלדעת אדמו"ר הזקן אנו צריכים ששים רבוא בוקעים באותו רחוב, ולא מספיק בזה שהם גרים בעיר (ראה אות לד-לז). ועוד, שכפשוט יש תנאים אחרים מלבד ט"ז אמה וששים רבוא, כמפורש במקומות רבים מספור, וכמפורש להדיא גם בשו"ע רבינו².

וראה גם אות סו-עב, שמוכח מדברי הראשונים (ושכן היה דעת רבינו) שאין להתנגד לעירוב שאיזה דעה אחרת מתירו, ואפשר שדבריהם אלו עמדו לנגד הגרמ"פ, ולכן כתב על ברוקלין שאינו רוצה לומר לפסק דין ברור שאסור לעשות עירוב³, ואפילו במנהטן כתב שלא למחות, כיון שהוא ביד הרבנים האחרים לעשות עירוב לפי דעתם⁴.

גם אמרו שכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע לא רצה בעשיית עירוב אלא בחשאי, וכנראה נשתבשו השמועות, כפי שנראה להלן (אות סד-קו).

והנה עלינו לדון בכמה נקודות, והם א) תנאי רה"י, שאם איזה מקום הוא רה"י מותר

1 בקובץ אור ישראל גליון עג.

2 בסימן שמ"ה סי"א וז"ל: "איזו היא רשות הרבים ורחובות ושוקים הרחבים ט"ז אמה על ט"ז אמה שכן היה רוחב הדרך במחנה לוי שבמדבר. והוא שאינם מקורים ואין להם חומה סביב ואפילו יש להם חומה אלא שהם מפולשים משער לשער דהיינו שהשערים מכוונים זה כנגד זה הרי יש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דין רשות הרבים אם הוא רחב ט"ז אמה שהרי אין לו אלא ב' מחיצות משני צדדיו בלבד (אם מחיצות אלו אינן רחוקות אמה ברוחב רשות הרבים מכנגד חלל השער) והוא שאין הדלתות ננעלות כלילה כמו שיתבאר בסימן שס"ד. ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים אלא כרמלית". ונבאר כל פרטי דבריו בזה בפנים המאמר.

3 אג"מ ח"ו עמ' קסט.

4 אג"מ ח"ו סימן פ"ט.

לטלטל שם (אלא אם כן הוא רשותם של כמה בני אדם, ולא על זה דיונונו, ב) תנאי רה"ר, (ראה להלן אות נח-נט שנבאר החשיבות בזה), וג) הנכונות של הקמת עירוב והשתמשות בו.

והנה החששות העיקריות שנאמרו בעירובין הם א. שאין המחיצות מועילות כלל כשיש פירצה רחבה עשר אמות. ב. שאין אנו סומכים על שיטת הראשונים שצריך ששים רבוא, בנוסף לשאר תנאי רשות הרבים, ולכן אפשר להיות רשות הרבים גם בזמן הזה. ג. היה מחלוקת בתנאי מפולש, שכדי להיות רשות הרבים צריך להיות מפולש, אם צריך להיות גם מכון משער לשער. ודעת רבותינו להקל בכל עירוב, כמו שאנו עתידים להוכיח.

תנאי רה"ר: העדר מחיצות

כרמלית. נמצא, שיכולים לתקן מקום מלהיות רה"ר ע"י לחי סמוך לאחד משתי מחיצות שהם עומד מרובה על הפרוץ.

ג. ודעת אדה"ז, שרה"י היא כל מקום שיש בה שלש מחיצות, אלא שהמחיצה השלישית יכולה להיות רק לחי. אכן צריך שלא יהיה פתוח לרשות הרבים, שאם לפעמים נדחקים הרבים מן הרשות הרבים למקום המוקף, דרך פירצות אלו (שהוא פרוץ במילואו בצד הרביעית, ורוב השלישית), נתבטל שם רה"י, אמנם מכל מקום לא יהיה רשות הרבים. אמנם עדיין לא למדנו בכיור מה הדין אם המחיצות האלו יש להם פירצות יתרות מעשר אמות.

ד. והנה מצינו שכתב שם עוד (סמ"ה ס"ה) "כל מקום שיש לו שם ד' מחיצות אע"פ שאינן שלימות אלא פרוצות באמצען ואין בהן אלא אמה לכאן ואמה לכאן בכל זווית כגון ד' קורות הנעוצים ברשות הרבים לארבע זוויות וכל אחת עביה אמה על אמה שנמצא שלכל רוח יש מחיצה ברוחב אמה מזווית זו וברוחב אמה מזווית זו אם אין ביניהם אלא י"ג אמות ושליש הרי זה רשות היחיד מן התורה והזורק

א. הנה כתב אדה"ז בבשו"ע הרב הל' עירובין (סמ"ה ס"ו) "מקום המוקף ג' מחיצות גמורות⁵ אלא שפרוץ ופתוח לגמרי ברוח רביעית או אפילו אין בו אלא ב' מחיצות ולחי שלחי זה נדון כמחיצה ג' ע"ד שיתבאר בסי' שס"ג הרי הוא רשות היחיד גמורה מן התורה. אבל חכמים אסרו לטלטל בו יותר מד' אמות ושלא להוציא ולהכניס מתוכו לרשות היחיד ולא לרשות הרבים כדין הכרמלית שיתבאר. במה דברים אמורים כשמקום זה הוא פרוץ ופתוח לכרמלית אבל אם הוא פתוח לרשות הרבים הזורק לתוכו פטור שאינו כרשות היחיד מן התורה מפני שלפעמים נדחקים רבים לתוכו כשיש דוחק רב ברשות הרבים".

ב. ברור מדבריו, שבכל מקום שיש יותר מב' מחיצות שהם עומד מרובה על הפרוץ⁶, א"א להיות רשות הרבים, ועוד, שהוא רשות היחיד מה"ת (א"כ הוא פרוץ לרה"ר, שאז הוא כמקום פטור מה"ת, ראה סש"ג ס"א⁷), רק שחכמים גזרו על מקום כזה שיהא בו דין

5 להעיר שהלשון "מחיצה גמורה" אין משמעותה "שלימה" (וכמו שמצינו לגבי סוכה, שרצו לומר מחיצות בלי פירצה ואמרו הלשון "שלימות", אלא הכוונה בכל מקום הוא לשלול מחיצה שמתבטל משום בקיעת רבים אף כשהעומד מרובה על הפרוץ, עיין מה שכתב רבינו בסימן שמ"ה ק"א סק"ב. וראה גם להלן אות מז).

6 חילוק זה בין שם ד' מחיצות (ששם הפרוץ מרובה, ולכן צריך מחיצות בכל צד) לבין מחיצות רגילות (שהם עומד מרובה) איתא להדיא בפסקי רי"ד (עירובין כ, א ד"ה אמר). ואין לדחות דבריו על פי התוס' (ריש פרק ב) ושאר"י, שהרי הם דנים למה מועיל שם ד' מחיצות, והוא משום פתח, והרי"ד דן רק מתי צריכים לאותו דין פתח, ומתי סגי בלאו הכי. וכתבתי כן לפי משמעות שו"ת צמח צדק (אוי"ח מילואים סימן צה).

7 ראה בהערה הבאה.

(אמה אחת מכאן ואחת מכאן) יוצא ארבע עשרה, והוא יותר מ"ג אמות ושליש. ולכן אנו צריכים לומר שיש תורת מחיצות גם כשיש פירצה יתרה מ"ג אמות ושליש.

ט. נמצא אשר שם ד' מחיצות יש להן דין מחיצות למנוע דין רה"ר בכל מקרה, אף אם יש פירצות רחבות מאד, ואף כשהפרוץ מרובה על העומד.

י. [ואין לומר אשר אמת שאף בפירצה יתרה על י"ג אמות ושליש המקום המוקף הוא רשות היחיד, מכל מקום בשיעור מסויים יותר מ"ד, הרי הפירצות מבטלות המחיצות. שהרי אם כן הוא שהמחיצות מתבטלות באיזה שיעור, היה לו לרבינו לפרש, כיון שבכל השיעורים שכתב הרי בהכרח שאין המחיצות מתבטלות, וקשה לקבל בשיעור חשוב כזה לא נתפרש בשום מקום. וגם, שלא מצינו שום שיעור של פירצה במחיצות גדולה מ"ו וי"ג ושליש (הרי שיעור ט"ז אמה הוא שיעור מקום רשות הרבים, ולא שיעור פירצה).

יא. ועוד מצינו בדברי הצ"צ שאין שום חילוק בשיעור הפירצות (למנוע דין רה"ר), שכתב (שו"ת או"ח סי' מ אות ו) "והנכון יותר כדברי התוס' כי מחיצות הלל"מ אין כולם שוות כו' ה"נ כך הוא דינה של תורה דכל שיש מחיצות שלימות בזויות שיעור אמה לכל צד כו' ולא תפסל בשום פירצה בעולם כו' עכ"ל".

יב. אלא צריך לומר, שהטעם שפירש אדה"ז י"ג אמות ושליש" (ראה לעיל אות ד), הוא אשר רק אז הוא רשות היחיד מן התורה והזורק לתוכה חייב, אבל אם רחב יותר מזה, אף שאינו רשות היחיד, מכל מקום עדיין אינו רשות הרבים, אלא הוא כמקום פטור⁸.

יג. אמנם מדברים אלו רואים דבר גדול,

לתוכה מרשות הרבים חייב". הרי לנו להדיא שאף אם כל מחיצה היא פרוץ מרובה על העומד (שהרי אם הוא עומד מרובה על הפרוץ, אין אנו צריכים אלא ב' מחיצות ולח"ס⁸), הוה רה"י, אלא שהפירצה צ"ל לא יותר מ"ג אמות ושליש (שאם פרוץ יותר מ"ג אמות ושליש אינו רה"י, אמנם גם אינו רה"ר כיון שיש שם מחיצות, כמשי"ת לקמן אות יא). אלא ש"מדברי סופרים אינן חשובות מחיצות להתיר הטלטול בתוכו אפילו הן בכרמלית הואיל והפרוץ מרובה על העומד אלא לעולי רגלים בלבד התיירו לעשות כן סביב הבריאות שברשות הרבים כדי שיהיו מים מצויים להם בשבתות".

ה. והנה יש לדקדק, מה יהיה הדין אם הפירצות רחבות הם יותר מ"ג אמות ושליש, אם הדין שלא יהיה רה"י אבל עדיין אי אפשר להיות רשות הרבים, או שגם אפשר שיהיה רה"ר.

ו. והנה כתב רבינו (סש"מ"ה הי"א) "איזו היא רשות הרבים... ואפילו יש להם חומה... אם הוא רחב ט"ז אמה שהרי אין לו אלא ב' מחיצות משני צדדיו בלבד (אם מחיצות אלו אינן רחוקות אמה ברוחב רשות הרבים מכנגד חלל השער)".

ז. מפורש בדבריו, שאף שנשלמו שאר תנאי רשות הרבים, וביניהם שהמקום רחב ט"ז אמות, מכל מקום, כיון שיש ריחוק אמה בין הכותל להשער, אינו רשות הרבים. והטעם נראה פשוט, שאם יש ריחוק אמה, נמצא אשר יש באותו צד "שם מחיצה", שבאותה אמה יש כותל (שזהו פירוש שהמחיצות מן הצדדים יהיו רחוקות אמה מן השער).

ח. אמנם בכגון דא הפירצה היא יתרה על י"ג אמות ושליש, שהרי שש עשרה דל שתים

8 ראה לעיל אות ב והערה 6.

9 הכוונה כאן למקום הנקרא כרמלית מן התורה, שדינה מן התורה כמקום פטור אלא שחכמים גזרו עליו. ואף שהנכון לקרותו כרמלית, מכל מקום קראתי מקום פטור על שם דינו.

ותירץ "דמיירי שהן עומדין בקצה רשות הרבים וצדם סמוכים למבוי המתוקן בלחי ויש לכל א' פתח ג"כ למבוי דיכולין לטלטל מזה לזה".

יז. וכתב עליו אדה"ז שם בקו"א (סק"א) "מ"ש המג"א בזה צע"ג דא"כ אין זו רשות הרבים כלל שהרי יש לה ג' מחיצות, ב' מהבתים והג' פתח מבוי הנכשר בלחי שנידון משום מחיצה". וכוונתו ברורה, שהמקום בין הבתים אינו רה"ר כשיש לחי (שנדון משום מחיצה), שהרי יש להם יותר מב' מחיצות, כדלעיל.

יח. אולם המשיך שם "ואפילו אם הכשירו בקורה מ"מ דופן אמצעי של המבוי נידון מחיצה גם לרשות הרבים אע"פ שרוחק ממנו כיון שמשתמר על ידו". וכוונתו, שאע"ג דלכאורה יש רק ב' מחיצות, מ"מ לא הוה רה"ר אלא כרמלית. והטעם (הראשון), שהכותל שבסוף המבוי, המחבר ב' כותלי המבוי, מהווה מחיצה גם להמקום בין הבתים מחוץ למבוי. נמצא, שכותל מרוחק גם כן משמש כמחיצה (מה"ת עכ"פ) כיון שמשתמר על ידו.

יט. אכן, ממה שהוצרך לומר שהמחיצה מרוחקת, ומכל מקום נדון משום מחיצה, מוכח שדן אודות מקום שהפרוץ מרובה על העומד (ולכן אין הכותל האמצעי מחובר להמקום שבין הבתים, אלא שמכל מקום מועלת היא להמקום שבין הבתים, כיון שמשתמר על ידו), וכיון שכן, מוכרח שאינו עיר מוקף חומה. ומכל מקום המשיך וכתב עוד טעם, "וגם אין כאן פילוש משער לשער שהוא קפנדריא", שאחד מתנאי רשות הרבים הוא שהמקום מפולש, כמו שיתבאר להלן (אות כ-לג), וגם כאן שהמקום פרוץ מרובה על העומד, מ"מ צריך שיהיה מפולש (ומכוון משער לשער). תנאי רה"ר: מפולש, העדר דלתות.

שהרי ידוע שלשיטת חכמים "אתו רבים ומבטלי מחיצות" (עירובין כב, ב) כשיש רק ב' מחיצות ולחי, היינו, שאם הרבים עוברים דרך המחיצות, אין המחיצות מועילות. וכאן מבוטא דעת רבינו הזקן שדבר זה הוא רק מדרבנן, כדעת התוס' והמאירי שם, אבל בדאורייתא מודים חכמים לר' יהודה שכשיש ב' מחיצות מעלייתא ולחי, מן התורה אינה רה"ר. שהרי אם היה דאורייתא, אם פרוץ לרה"ר הלא צריך להיות גם המקום המוקף רה"ר? אלא צריך לומר, שטעם זה דאתו רבים ומבטלי מחיצה, הוא רק טעם לגזירת חכמים שאסרוהו כדין כרמלית (כמפורש במה שהבאנו לעיל אות א' "מפני שלפעמים נדחקים רבים לתוכו"). ודבר זה (שמה"ת אין הפרש בין אם רבים עוברים עליו אם לאו) מפורש בקו"א ססמ"ה סק"ב, שכתב "כיון שעכ"פ מדרבנן אתו רבים ומבטלי מחיצתא", ו"כשבקעי רבים הוי כרמלית דרבנן".

יד. ולהעיר, שלפי"ז נסתלקו ממנו כל פקפוקי האחרונים בעיירות אם הם רה"ר אם לאו כי הרבה מהשקו"ט היה על הצד שצריכים ג' מחיצות (של עומד מרובה), ולא סגי בלחי, ועוד שחששו לסברא החדשה של הגאון שו"ת משכנות יעקב דפירצות יותר מעשר אמות מבטלות תורת המחיצות מן התורה.

טו. ויותר מזה מצינו במק"א, כתוב בשו"ע (סשנ"ג ס"א) "שני בתים בשני צדי רשות הרבים והם של אדם א' או של שנים ועירבו אם שניהם שוים מותר לזרוק מזה לזה ואם א' גבוה מחבירו אסור לזרוק מזה לזה אלא א"כ הם כלי חרס וכיוצא בהם שאם יפלו ישברו במה דברים אמורים ברשות הרבים עוברת ביניהם אבל אם היתה כרמלית עוברת ביניהם מותר בכל גוונא".

טז. והקשה על זה במג"א שם (סק"א) דלכאורה א"א להם לערב יחד אא"כ יש פתח ביניהם שיכולים לטלטל מזה לזה בלא זריקה,

כ. ומצינו עוד, שאפילו אין שם מחיצות, אם הדרך מעוקם אינו רה"ר, שהרי כתב אדה"ז (סש"מ"ה סי"א) "איזו היא רשות הרבים רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה על ט"ז אמה שכן היה רוחב הדרך במחנה לויים שבמדבר. והוא שאינם מקורים ואין להם חומה סביב ואפילו יש להם חומה אלא שהם מפולשים משער לשער דהיינו¹⁰ שהשערים מכוונים זה כנגד זה, הרי יש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דין רשות הרבים אם הוא רחב ט"ז אמה שהרי אין לו אלא ב' מחיצות משני צדדיו¹¹ בלבד (אם מחיצות אלו אינן רחוקות אמה ברוחב רשות הרבים מכנגד חלל השער) והוא שאין הדלתות ננעלות בלילה כמו שיתבאר בסימן שס"ד."

[ובענין התנאי שמצינו כאן בחצאי עיגול, ראה לעיל אות ו-ח]

כא. הנה כתב אודות רחובות ושווקים (ששניהם נקראים פלטיא ודלא כדעת הרב שד"ב לוי¹²) מוכח מדבריו, שצריך להיות דרך ישר מפתח אחד למשנהו, ואם לאו, אינו רשות הרבים. ועוד תנאי, שאם יש דלתות ראויות להינעל (ראה שס"ד ס"ד) בלילה אינו רה"ר.

כב. [נמצאת אומר, שאפילו יש רק ב' מחיצות ולחי, (אפילו אם מפולש ומכוון משער לשער ויש שישים ריבוי בוקעים שם) אינו רה"ר כלל. וא"כ במקרה כזה גם אין צורך בדלתות. שהרי צריכים דלתות רק כשיש רשות הרבים בלי צורת הפתח, וכאן הוא רה"י מה"ת גם בלא הצורת הפתח, כמשי"ת לקמן אות נח-נט. וראה לקמן אות ס.]

כג. ומצינו בדברי כ"ק אדמו"ר זי"ע באג"ק (ח"ט ע' מא) יישום מעניין ומאד נוגע למעשה של התנאי שצריך להיות מפולש ומכוון. והוא ממ"ש על דברי הרב מנחם צבי אייזנשטאט שרצה לומר שאם לאו המחיצות שם העיר מאנהעטטען יהיה רה"ר (כלומר, שהיה פשוט לו שאין מאנהעטטען רה"ר משום מחיצותיה, רק רצה לומר שאם לאו מחיצותיה היה רה"ר), וכתב עליו כ"ק אדמו"ר "צ"ע וברור, דכמדומה הרחובות כולם מסתיימות, סו"ס, בגשרים ומנהרות הסתומות ע"י צוה"פ או גם מחיצה ו"שראנקען" כדי לגבות מס וכיו"ב - לעיין א"א להר"א מבוטשאטש שש"מ"ה."

כד. וכוונתו למ"ש האשל אברהם (בוטשאטש) שש"מ"ה על שו"ע שם סי"ד שהשראנקען מבטל דין רה"ר מהדרך, כדין

10 להעיר שכוונת מילת "דהיינו" בשו"ע הרב הוא לפרש ולהגדיר מה שכתב קודם לכן (כידוע לרגיל בו, וכמו שיעלה החיפוש, ופשוט), וא"כ בכל מקום שמוזכר שצריך להיות מפולש, הרי פירושו הוא שהוא מכוון, ואין לחלק בין אם הזכיר רק מפולש או גם מכוון.

11 מכאן שפירוש "יש להם חומה" שכתב רבינו (שאזי צריך להיות מפולש ומכוון) הוא שיש לו ב' מחיצות (ולא יותר), בניגוד למקום שאין לו מחיצות.

12 הנה הרב שד"ב לוי כתב לדייק ממה שהזכיר גם רחובות וגם שווקים, שרחובות ושווקים הם שני סוגים שונים של רה"ר, שהרחובות (אף אלו שהם בתוך העיר, ולא רק אלו שהם מחוץ לעיר) הם סרטיא, ושווקים הם פלטיא. וזה אינו, וכמ"ש הריב"ש (סימן ת"ה) בדעת רש"י (שבת דף ו' ע"א ד"ה סרטיא): "כי פירוש סרטיא היא המסילה שהולכין בה מעיר לעיר, וכמו שפרש"י ז"ל, ואינה בתוך העיר". וכן מפורש בריטב"א (מהדור' מוה"ק שבת דף ו' ע"א ד"ה ואיזהו) "פ"י סרטיא גדולה מסלה שהולכים בה מעיר לעיר, ופלטיא השווקים והרחובות שנושאים ונותנים רבים תדיר". וכן מצאתי במצודת ציון (שיר השירים ג, ב) שכתב על שווקים ורחובות "כפל המלה בשמות נרדפים". אמנם לא ידעתי למה נדחק לומר שגם שהרחובות בתוך העיר אינם פלטיא, שהרי רבינו כתב אותם תנאים לזה כמו לזה ולא חילק ביניהם. ומהתנאים, שהרחוב מפולש וגם אין שם ב' מחיצות ומשהו. ובזה טעה להלכה, שכתב שהרחובות שיש בהם חנויות, כגון רחוב קינגסטון בשכונת קראון הייטס, הם רה"ר, וזה אינו, שהרי יש דלתות לחנויות (ראה אות ל), וגם הרחוב אינו מפולש וגם יש לו יותר מב' מחיצות ומשהו.

דלתות הנוולות בלילה שאז אינו נחשב מפולש ומכוון. ושגם יש לומר שאם יש שלטון שיכול לסגור העיר, נחשב כדלתות. וכוונת רבינו, שא"א שהעיר מאנהעטטען יהיה רה"ר, כיון שיש בסוף כל הרחובות (שרצה הרב אייזנשטאט לומר שהם רה"ר) מחיצה או צורת הפתח או שראנקען.¹³ [ולא העיר, שיש עוד ראייה מדבריו אלה, שכתב זה על הצד שאין במאנהאטען מחיצות, שתנאי מפולש ומכוון נצרך גם כשאינו עיר מוקף חומה, וכן יש להוכיח ממ"ש בשוע"ר סמ"ה סי"א. וראה מה שהבאנו לעיל (אות יט, ושם בהערה) מדברי אדה"ז בקו"א].

כה. וכל זה אף כשאין מחיצות מספיקים לכל הדעות, כמו שהזכרנו לעיל, שהמדובר הוא על ההנחה שאין שם מחיצות מועילות, ומ"מ כיון שהרחוב מסתיים בצורת הפתח או אפילו רק שראנקען, אינו נקרא מפולש.

כו. [ותא חזי, שמצינו שהגר"מ פיינשטיין סבר שהעיר מאנהאטען היא רה"ר בפועל¹⁴, וסבר הרב אייזנשטאט שאינו רה"ר בגלל מחיצותיה, ובא רבינו והסביר אשר גם אם לא היו מחיצות מספיקים (לכל הדעות, וגם אילו יהיו שם ששים רבוא בוקעים) מ"מ אינה רה"ר!]

כז. ונמצא שבעיירות שלנו אין כאן רה"ר מבלי להסתמך על שאר תנאים (כגון ששים רבוא), שהרי בכל מקום יש ב' מחיצות ומשהו לכה"פ (ע"י הבתים), וגם אם לאו הרי אין המבואות מפולשות, וגם יש לנו פסק האשל אברהם (שהרבי ציין אליו) שכשיכולים לסגור העיר, אינו רה"ר.

כח. ומה שרצה הרב שד"ב לוין להביא

ראיה ממ"ש הצ"צ בחירושי הש"ס (דף לג) שגדר מפולש הוא שהוא לאו דווקא מכוון, וא"כ אינו סובר גדר מפולש כמו שסבר רבינו הזקן שפירשו מכוון, אינו. שאין כוונתו שאין פירוש שהוא מכוון, אלא שפירוש מפולש ומכוון משער לשער הוא מפולש ומכוון לרה"ר גמורה, ואם כן אין צורך בשערים, שאין הכוונה ב"שער" אלא הפתח לרה"ר. והביא משל מהעיר ליובאוויטש [ולא העיר שלא היה מוקף חומה, ומכל מקום דן שם בהיותו מפולש ומכוון, וראה הערה 10], שהיה שם רחוב (שלא היה מוקף מחיצות) שאע"ג שלא היה מפולש משער העיר אחד למשנהו, מ"מ היה מכוון בין סרטיא לפלטיא (ולא העיר שפלטיא אמיתי הוא חוץ למחיצות ואין בתים באותו מקום, ואין לנו פלטיא כזה כיום), ורצה לומר שאותו מקום הוא רה"ר כיון שהיה מפולש ומכוון לפלטיא או סרטיא (כיון שלא רצה לסמוך על תנאי ששים רבוא, וראה להלן).

כט. ובאמת אשר דבר זה, שצ"ל מכוון מרה"ר לרה"ר, וזהו כוונת רבינו ב"מכוון משער לשער", כבר מוכח מדבריו שם בשלחנו (סימן שמ"ה סי"א), שתחילה כתב "מפולשים משער לשער דהיינו שהשערים מכוונים זה כנגד זה" והרי הגדיר אשר כל מקום שהוזכר מפולש הוא ג"כ מכוון.¹⁵ ואח"כ כתב "וכן מבואות רחבים ט"ז אמה המפולשים מרחוב לרחוב (מפלטיא לפלטיא)¹⁶ או מרחובות לדרכים (מפלטיא לסרטיא) הרחבים ט"ז אמה הן רשות הרבים גמורה". נמצא, שכל שמפולש ומכוון לרה"ר, נקרא מפולש, אף שאינו משער לשער.

13 ולהעיר שבהמשך לזה כתב האשל אברהם שאפשר שגם יש לומר שכיון שיש למלך רשות לסגור הרחוב בכל זמן, נחשב כדלתות אף שבפועל אין שם דלתות (או אפי' שראנקען), שהרי המשטרה יכולה לסגור הרחוב וכו'.

14 ראה אג"מ אר"ח ח"א סי' קל"ט.

15 ראה הערה 9.

16 ראה הערה הבאה.

ל. ומה שרצה הרב שד"ב לומר על רחוב קינגסטון שהוא פלטיא, א"א לומר כן שהרי כל חנות הוא מקום ורשות לעצמו בגלל מחיצותיו ודלתותיו, ויש להם דין רה"י מה"ת ומדרכנן¹⁷.

לא. ולענין מה שכתב שם שיש להחמיר שלא לסמוך על ששים רבוא, מטעם שרוב הראשונים לא ס"ל תנאי זה, ראה לקמן (אות מג-מד) שהבאנו מדברי כ"ק אדמו"ר זי"ע שכתב שכיום יודעים שרוב הראשונים כן ס"ל התנאי דששים רבוא.

לב. ומה שיש רוצים ללמוד ממ"ש בתורת מנחם (תשמ"ה ע' 2466) שאמר כ"ק אדמו"ר זי"ע שאם יש ששים רבוא עוברים שם הוה רה"ר, שכן הוא אף אם יש שם מחיצות או דלתות, אינו נכון שהרי שם רק הביא דוגמה מהא ד"אין לנו רה"ר בזמן הזה", שאינו מוחלט, אבל מבוסס על מציאות מסויימת, שאם יש ששים רבוא עוברים שם, כן יתכן רה"ר. אבל רק במקרים מסויימים, וכיון שאינו דין שם על עניני עירובין, לא פירש יותר. ובאמת לא מצינו שום דעה בהלכה שסובר שכל מקום שיש בו ששים רבוא נחשב רה"ר. וכבר ראינו בכל מכתבי הרבי¹⁸ כשדן בזה הזכיר הא דאין לנו רה"ר בזמן הזה רק אחרי שכבר הסביר באופנים אחרים איך שכבר אין שם רה"ר.

לג. ועוד, שמפורש (בשיחת כ"ף מנחם-אב תשכ"ב אות ח (נוסח על פי ההקלטה, נוסף הדגשה: "אז בשעת ס'איז דא א גאס [מבוין] וואס זי איז רחבה ששה עשר אמה, אין זי איז ניט קיין פארשלאסענע און ששים רבוא בוקעין בו, איז אט דעמאלט איז

דאס א רשות הרבים מן התורה אן קיינע ספקות". ואף שאין לנו לדייק כ"כ בשיחה שאינה מדברת להלכה, אבל ברור מפה ששים ריבוי מדובר על המבוי ולא העיר. אמנם ברור מדבריו שיש כמה תנאים להימצאות רה"ר.

תנאי רה"ר: ששים רבוא

לד. והנה בנוסף על שאר התנאים שהזכרנו, שכל אחד די בעצמו למנוע מאיזה להיות רה"ר, יש עוד תנאי דששים רבוא בוקעים שם. שהרי כתב אדה"ז שם (סימן שמ"ה סי"א) "ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים אלא כרמלית. ועל פי דבריהם נתפשט המנהג במדינות אלו להקל ולומר שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה ואין למחות בידם שיש להם על מי שיסמכו (וכל ירא שמים יחמיר לעצמו)".

לה. ותחילה יש להגדיר שיטת היש אומרים, דמצינו כמה שלא רצו להגדירו ששים רבוא בני אדם הולכים שם בכל יום, אלא שיש באותו אזור ששים רבוא אנשים, ומן הסתם הרבה אנשים משתמשים באותו רחוב.

לו. אמנם נראה שא"א לפרש כן בדברי שו"ע רבינו, שהרי כשהגדיר רבינו הד' רשויות לשבת דיבר רק על מקומות פרטיים, ולא על עיר (רק כשיש רה"ר בעיר, כל המקומות המפולשים אליו יש להם דין רה"ר).

לז. ועוד, שכתב (שס"ג סמ"ד) בלשון "שאם היו ששים רבוא בוקעים במבוי זה היה רשות הרבים גמורה", הרי כתב להדיא, שהתנאי דששים רבוא הוא שצריך להיות

17 וגם אם היה נחשב פלטיא בגלל התנויות, מ"מ די בב' מחיצות ומשהו כדי שיהא רה"י מה"ת. וראה לעיל הערה

4.

18 והמקומות שם כתב הרבי אודות עניני עירובין: אג"ק ח"ט עמ' לט. עמ' קסד. עמ' ש. לקו"ש חכ"א עמ' 384. אג"ק חט"ז עמ' שו. ח"כ עמ' קמט. עמ' שו. חכ"ב עמ' רסה. צדיק למלך ח"ז עמ' 226. תורת מנחם ח"י"ד עמ' 265-266. לקו"ש חכ"ח עמ' 126-127 והערה 15 שם.

ששים רבוא בוקעים באותו רחוב, ולשון בקיעה מורה על כניסתם לתוך המבוי, וכתב שבוקעים "במבוי זה" שמורה על היותם בתוך המבוי, ואם לאו, אינו רה"ר. ואם היה שיטתו שגם כשדירים ששים רבוא בעיר נחשב רה"ר לא היה לו לכתוב כן (שהרי מטעה אותנו שמא יש בעיר ששים רבוא אבל אין ששים רבוא במבוי), ונראה משום זה דא"א לפרש אופן אחר בדברי רבינו¹⁹.

לח. ומה שרצה הרב שד"ב לומר לחדש שא"א להיות ששים רבוא אנשים בוקעים במבוי אחד, הדברים נסתרו ממקום זה, שרבינו כתב לנו אפשרות שששים רבוא עוברים באותו מבוי, ואם צודקים דבריהם שא"א אפשרות כזו היה לו לכתוב "בעיר זה" וכיוצא בזה, ומזה שנתן לנו דוגמא שבוקעים

ששים רבוא באותו מבוי, צריכים אנחנו להניח שהדבר אפשרי²⁰.

לט. הנה כתב שהמנהג להקל ולסמוך על האומרים שבנוסף לשאר תנאי רה"ר צריך שיהיו ששים רבוא עוברים שם בכל יום, וכתב שאין למחות בידם, והוסיף על זה שאף שאין למחות מ"מ עכ"פ ירא שמים יחמיר לעצמו.

מ. אבל קשה, שהרי כתב אדה"ז במק"א (סרנ"ב קו"א סק"ב) "ואף מי שירצה להחמיר ברשות הרבים שלנו כהאומרים שיש לו דין רשות הרבים, מכל מקום כדאי הם המקילין לסמוך עליהם בהפסד מרובה שהמה הרבים ופשט המנהג כמותם". ולכאורה, כיון שהעתיק רבינו דברי הט"ז שכל ירא שמים יחמיר לעצמו, למה כתב כאן "ואף מי שירצה

19 ומה שרצו לדייק מדברי אדה"ז סי' שנ"ז ס"ז שכתב הלשון "בעיר גדולה שיש בה ס' רבוא", יש ליישב בפשטות, ע"פ דברי רש"י (עירובין דף נ"ט ע"ב) "דרך עיירות להיות פתחי פילושיהן לאורכם ורה"ר עוברת מפתח לפתח וחלוקה לאורכה... הני והני דרסי בהן רה"ר ויוצאין ונכנסין דרך פתחים לכאן ולכאן ורה"ר זו מחברתם שכולם מעורבין בה ואסרי אהרדי", היינו, שכל המבואות פתוחים לרשות הרבים, והדרך היחידה לצאת חוץ לעיר הוא דרך הרחוב ראשי (ראה תוס' רי"ד שם). נמצא, שאם יש ס' רבוא באותו עיר, ממילא יש ס' רבוא ברחוב ראשי, בעיירות שבזמניהם (ולעיר שבזמניהם היה עיקר המלאכה בשדה), אבל היום אין ציור העיר כן. ולכן כשדירב סתם אודות רה"ר הזכיר עיר, אולם בהמקור המובא בפנים מדובר במבוי פרטי, ולכן צריך ס' רבוא באותו מבוא. ואין לומר להיפך, שלעולם צריך רק ס' רבוא באותו עיר, אלא שאם יש ס' רבוא גם באותו מבוי פשוט שנחשב רה"ר, שא"כ לא היה צריך להזכיר שיש ס' רבוא באותו מבוי, כיון דסגי בעיר. ועוד דלא מצינו שום איזכור של עיר כשהגדיר הארבע רשויות לשבת בסימן שמה, אלא מדבר רק על מקומות פרטיים בעיר.

ועוד יש לומר, ששם כתב לענין ש"מתחלפת היא בעיר גדולה שיש בה ס' רבוא", וכוונתו שאם יש ששים רבוא בוקעים ברחוב העיר בכל יום אז כל המבואות המפולשין לו יש להם דין רשות הרבים, וכן נכון שהרי מדובר שם בשפיכת מים לחצר הסמוך לרשות הרבים.

ולהעיר, שכל הנדון אינו מעשי כ"כ, שהרי כשיש מחיצות צורת הפתח אין כאן רה"ר כלל, רק שהחמירו חכמים שאם כשיינטלו הצוה"פ היה אותו מקום רה"ר (היינו, שאין שם ב' מחיצות ומשהו וגם נשלמו כל שאר תנאי רה"ר, רק שמחיצות צוה"פ אלו עושים אותו מקום רה"ר), צריך לעשות דלתות (מדרבנן) כמו שכתבתנו לעיל בפנים.

20 ומה שרצה הרב שד"ב לומר דהא דששים רבוא עוברים באותו רחוב הוה היפך המציאות, אינו, שהרי רבינו עצמו נתן לנו אפשרות בו יש ששים רבוא, (בההלכה המובא בפנים). ולענין גוף טענתו שאין מספיק זמן ביום אחד שששים רבוא אנשים ילכו לאורך איזה רחוב (שכל איש אינו יכול לילך במקום בו יש עדיין איש אחר, ולכן יכולים לחשב מספר האנשים הנכנסים לרחוב ע"י מהירות פסעיהם). אבל מצינו במס' פסחים דף צ"ד ע"ב שאדם ההולך כל היום הולך מ' מיל, ולדעת הגרא"ח נאה כל מיל הוא 960 מטר, וידוע אשר כל 1000 מטר מכיל בין 1250 ל1310 פסיעות (כך עולה לפי חיפוש בגוגל). לכן ננקוט כאן שכל מיל מכיל 1250 פסיעות. והנה 1250 (פסיעות במיל) פעמים 40 (מיל ביום) עולה 50,000 פסיעות כל יום. והנה, אם נניח ש12 שאנשים הולכים זה בצד זה (רה"ר רחבה היא 16 אמות), עולה 600,000 בסוף היום. ולהעיר שהחיפוש בגוגל מעלה שקצב הפסיעות הממוצעת היא יותר מהר, ולכאורה י"ל שהמהירות הנוכרת בגמ' היא רק כשהולכים כל היום, שאז צריך לילך יותר לאט, וא"כ עוד יותר אפשר שיהלכו שם ס' רבוא ביום אחד. ועוד, מי ימר שכל אחד מהס' רבוא צריך להלך כל אורך הרה"ר, נראה שצריך רק שיהלכו בו באותו יום, שהרי ודאי אינם צריכים להלך כל רוחב הרה"ר גם אם היא רחבה מאד ומאי בין רחוב לאורך.

להחמיר" ולא כתב "ואף שיש לירא שמים להחמיר"?

מא. וכבר עמד על סתירה זו הגרא"ח נאה בקונטרס השלחן הערה סט, וגם חקר האופנים שונים בהם נדפס המוסגר "וכל ירא שמים יחמיר לעצמו". והסיק, דצ"ל לומר שמוסגר זה אינו מרבינו אלא מאחיו המהרי"ל, והעלה אפשרות שמא בבית רבינו נהגו כן ולכן כתב שיש לירא שמים להחמיר לעצמו. ובזה ניחא, שלא כתב רבינו הזקן שלכל ירא שמים יש להחמיר, אלא שמהרי"ל אחיו של רבינו כתב שיש על הירא שמים להחמיר (ואפשר שכן נהגו בבית הרב).

מב. ולכן כתב אדה"ז "ואף מי שירצה להחמיר" שאין צורך כלל להחמיר, רק שאפשר שהיחיד ירצה להחמיר. וכן סתם בכמה מקומות בקו"א (ס"א סק"ג, סרמ"ח סק"א, סר"ג סק"א) "שאין לנו רשות הרבים".

מג. ועפי"ז מובן גם למה כתב כ"ק אדמו"ר (אג"ק ח"ט ע' מא) על הדעה שנצרך ששים רבוא להיות רה"ר "כ"פ רבינו הזקן בשלחנו ששמה ס"א. ובכ"מ" (נוסף הדגשה)²¹.

מד. ולהעיר שהמשיך שם "ובשו"ת בית אב תנינא ס"ה ובמפתחות מונה שלשים פוסקים מהראשונים דס"ל כרש"י". ונראה דהוסיף זה לשלול מה שקצת פוסקים חששו והחמירו בתנאי ששים רבוא שלא לסמוך עליו, ממה שכתב הריטב"א (דף נ"ט ע"א ד"ה מתניתין) ש"דעת רוב הגאונים ז"ל הם כדעת ר"ת ז"ל דלא בעינן ששים רבוא כלל וכן דעת הר"ם ז"ל, כלומר, שרוב דעות הם כר"ת שאין צריך תנאי ששים רבוא כדי להיחשב רה"ר. ועי"ז כתב רבינו, שהיום ידוע לנו שרובם המכריע של הראשונים סברו שיש תנאי ששים רבוא. ולכן אפי' אם מישוהו ירצה

להחמיר כיון שהובא אותו צד להחמיר בשו"ע, עדיין אינו נראה להחמיר כיון שרובם הגדול של הראשונים הקילו בזה.

נדר צורת הפתח

מה. ועתה יש לדון ב"צורת הפתח". הנה כתוב בסי' שס"ב (סי"ט) "אם עשה צורת פתח אפילו לפרצה יתירה מעשר מותר מפני שאין כאן פרוץ כלל". הרי התחיל רבינו בכתבו שצורת הפתח מועיל אפילו אם היא רחבה יותר מעשר אמות. והטעם, משום שאין חילוק בין צורת הפתח למחיצה גמורה, וכשם שמחיצה גמורה יכולה להיות רחבה מעשר, כך גם הצורת הפתח (אולם ראה לקמן (אות נח-נט) שהבאנו המשך ההלכה שכתב רבינו הגבלות שגזרו רבנן על מחיצות צורות הפתח).

מו. והנה מצינו עוד מקום בו הדגיש אדה"ז דצורת הפתח הוה מחיצה גמורה, ופסק רבינו בזה שונה מכמה מגדולי האחרונים.

מז. והוא בתשובותיו סימן ג' "המנהג הפשוט שלא לדקדק כלל בהעמדת הקנים של צורת הפתח שיהיו סמוכים לכותל בפחות מג' טפחים ולית דחש לה למ"ש הבכור שור (ריש ערובין) וטעמם ונימוקם אתם שכל המחמיר בדברי סופרים עליו להביא ראיה כדתנן בפ"ד ידידים ... לחי אינו נידון משום מחיצה אלא בצירוף מחיצות גמורות שתים לפחות אבל בלא צירוף מחיצות גמורות לא מהני כלל אלא [ב]כעין פסי ביראות הלכך לא מהני אלא בסמוך למחיצה גמורה ולא במופלג ממנה שאינו מצטרף עמה משא"כ בצורת הפתח שא"צ לצירוף מחיצות כלל שהרי נעץ ד' קונדסין כו' ועי' סי' תר"ל".

מח. הרי כתב בהדיא דשונה צורת הפתח מלחי, דלחי אינו מחיצה גמורה ונידון משום מחיצה גמורה רק בצירוף מחיצות גמורות,

21 ואף שלכאורה לא פסק בהדיא אלא רק כתב שאין למחות בידם, אולי יש לומר שכיון שבפועל כך הוא המנהג, לדין כך ההלכה. ועכ"פ רואים שכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע שכן פסק אדמו"ר הזקן. וראה להלן אות ע.

משא"כ צורת הפתח דהוה מחיצה גמורה בעצמה, ולכן מועיל אף בלי צירוף מחיצות אחרות.

מט. [ולא עיר, שהצ"צ כשכתב (שו"ת צ"צ) שער המילואים ח"ה חאו"ח סי' ח] "הנה שמעתי מידידני המופלג ושנון מו"ה נחמיה מדובראוני ח"ד נ"י שיש אצלו כתוב הדור תשו, מכאזמור"ר הגאון ז"ל שהשיב בניין זה ממש. ועם היות שאינו זוכר בבירור אף כמדומה לו קרוב לודאי שחלק על הבכור שור ומי יבוא אחרי המלך כו" כיון שכבר פסק להקל בדבר, ואחר שבא לדון על גוף ההלכה להתיר פרצה של י' אמות בצורת הפתח, כתב "וכל זה להלכה, אבל למעשה אין לנו אלא פסק רבינו הגאון ז"ל נ"ע, ולא הייתי כותב את מה שכתבתי טרם ראיתי דבריו הק', רק שהבנתי מדברי ידידני ר' נחמי' שקרוב לודאי שהוא נ"ע דחה דברי הבכור שור על כן באתי כיהודה ועוד כו'". וכתב כן אף שהוא עצמו כתב תחילה להחמיר בשו"ת צ"צ או"ח סי' מ.

נ. ורואים מדבריו עד כמה חזקים דברי רבינו הזקן אצלינו, שאין להחמיר נגדו כיון שהתיר (וזה דוגמה שלא היה בטוח רק קרוב לוודאי!), וכן מצינו במקום אחר שכתב הצ"צ בחאו"ח סי"ח ס"ד ש"הרשות ניתנה לחקור בדיון" נגד רבינו הזקן, רק כיון ששמע מרבינו הזקן עצמו שחזר בו בכמה דברים בהם סמך על המג"א, וכיון שאפשר שהוא בעצמו חזר מדיון זה, אפשר לחקור בדבר.

נא. ובסימן שס"ב סי"ט שם המשיך שחכמים גזרו שאע"פ שצורת הפתח הוא

מחיצה גמורה, מ"מ במקרים מסויימים אינם מועילות. והביא מחלוקת בהתנאים ובהדין.

נב. "במה דברים אמורים בחצר ומבוי שיש בהם דיורים ומקיפים אותם לדירה ולא בשביל היתר טלטול בלבד לכן מועיל בהם כשהיקף דירתם הוא על ידי צורת פתח מד' רוחות אבל בבקעה שבא לעשות בה היקף כדי להתיר לטלטל בתוכו אינו מועיל מדברי סופרים כשכל הד' רוחות מוקפות על ידי צורת פתח בלבד אבל אם ההיקף הוא כתיקונו אלא שיש בו פרצות יתירות על עשר מועיל בהן צורת פתח אפילו אם הפרוץ מרובה על העומד. ויש אומרים שאין צורת פתח מועיל לפרצה יתירה מעשר אפילו בחצר אלא אם כן עומד מרובה על הפרוץ או ברוח שלישית של מבוי כמ"ש בסי' (שס"ג) [שס"ד] אבל לפרצת עשר מועיל צורת פתח אפילו פרוץ מרובה על העומד ואפילו כל הד' רוחות הן על ידי צורת פתח ואין בהן אלא עשר על עשר מותר אפילו בבקעה וטוב לחוש לדבריהם אף על פי שהעיקר כסברא ראשונה".

נג. הדעה הראשונה, שכשיש שני תנאים יחד גזרו חכמים שאין צורת הפתח מועיל כלל. התנאי הראשון, שהמחיצות הן רק כדי להתיר הטלטול, (זהו שאינו מוקף לדירה, ו"הוקף לדירה" היא שדרים שם בני אדם או יוצאים ונכנסים תמיד²²), והשני, שאין מחיצות אחרות כלל מלבד הצורות הפתח.²³ אבל אם המחיצות נעשו לדירה, או שיש קצת מחיצות אחרות, אז מותר לטלטל אף אם הצורות הפתח הן יותר מעשר.

22 ברור, שכוונת רבינו שתנאי זה הוא שאין המחיצות מקיפים דירות בני אדם, ואינו שנעשו לשם טלטול. ופשוט הוא למעין במקור הדברים בדברי הב"י בשלחנו (סימן שס"ב סי') כתב להדיא "אם עשה צורת פתח אפי' לפריצה יתירה מעשר מותר ואפי' לא נעץ אלא ארבע קונדיסין בארבע רוחות ועשה צורת פתח על גביהן מותר והני מילי בחצר ומבוי שיש בהם דיורים אבל בבקעה לא מהני בשכל הרוחות על ידי צורת פתח ולהרמב"ם אין צורת הפתח מועיל לפרצה יותר מעשר אלא אם כן עומד מרובה על הפרוץ (אז מהני אפי' בבקעה בכל הרוחות)".
אלא שמצינו שגדר הוקף לדירה הוא אפילו רחב יותר (סימן שצ"ח סי' ה): "כל מקום שהוקף לדירה דהיינו לכניסה ויציאה תמיד כגון דיר וסתר וחצר".

23 כן נראה ממש "כשכל הד' רוחות מוקפות על ידי צורת פתח בלבד". אולם יש לעיין אם כאמת כוונתו שאם יש קצת מחיצות מלבד צורות הפתח מועילות אפי' במקום שאין דרים שם או צריכים עומד מרובה על הפרוץ.

גמור דוק ותשכח".

נז. ולפי זה הא דטוב לחוש לדעה הב' שבסימן שס"ב היינו רק שטוב לחוש אבל אם ירצה להקל אינו מחוייב להחמיר²⁵. אמנם כל זה אינו נוגע ברוב עיירות שלנו, שיש בהם ב' מחיצות (כותלי הבתים) ויותר (על ידי מחיצות הבולטות מן הבתים).

נח. ומצינו עוד הגבלה על מחיצות צורת הפתח במקו"א (סימן שס"ד ס"ד) "(אע"פ שצורת פתח היא כמחיצה גמורה ואם עשה צורת פתח על גבי ד' קונדסין רשות היחיד גמורה היא מן התורה אפילו עשה כן באמצע רשות הרבים גמורה כמו שנתבאר בסי' שס"ב אעפ"כ מדברי סופרים אין צורת פתח מועלת לרשות הרבים גמורה אם נשלמו בה כל תנאי רשות הרבים שנתבאר בסי' שמ"ה אלא) הבא להכשיר רשות הרבים להתיר בה הטלטול צריך לעשות לה דלת מכאן ודלת מכאן והוא שנעלות בלילה שנעילת הדלתות עושה אותה כחצר אחת של רבים ומערבין את כולה על דרך שיתבאר בסי' שצ"ב ושוב אין מבואר שהיה צריכין שום תיקון. ויש אומרים שא"צ שיהיו נעולות בלילה רק שיהיו ראויות לינעל שאם משוקעות בעפר מפנה אותן ומתקנן שיהיו

נד. והדעה השנית (והיא דעת הרמב"ם, וראה בהערה 25), שלא די במה שיש מחיצות אחרות מלבד הצורות הפתח, ובמקרה כזה יהיה אסור לטלטל מדרבנן. ולפיה, מותר לטלטל כשהצורות הפתח הן יותר מעשר רק במקרה שאם ינטלו הצורות הפתח, ישארו המחיצות "עומד מרובה על הפרוץ", היינו, שכבר יש ב' מחיצות ומשהו במקום זה.²⁴ אולם לדעה זו אף אם אינם מתקיימים התנאים אפשר לעשות כל המחיצות מצורות הפתח שאינם רחבים יותר מעשר.

נה. וסיים רבינו בפסק "וטוב לחוש לדבריהם [של הדעה האחרונה] אף על פי שהעיקר כסברא ראשונה". ויש לעיין, מהו גדרו של "טוב לחוש", או במלים אחרות, עד כמה צריך להשתדל לקיים דברי הדעה האחרונה?

נו. והנה מצינו במקו"א בו כתב אדה"ז טוב לחוש (סימן רמ"ו סוף ס"ח) וכתב אדה"ז בקו"א שם (סק"ג) "אף שרמ"א בדרכי משה ובהגהות ביו"ד סי' קנ"א כתב יש להחמיר, אפשר שכוונתו ג"כ שטוב להחמיר כלשון הגהת אשר"י, אבל אין חיוב בדבר, כמו רוב יש להחמיר שבדברי האחרונים שהוא חיוב

24 אף שלדעת הרמב"ם (שהיא הדעה השנית) עומד מרובה על הפרוץ פירושו בדרך כלל הוא שיש ג' מחיצות, מ"מ כתבנו כאן דב' מחיצות ומשהו נחשב עומד מרובה על הפרוץ, כיון שבמציאות יש יותר עומד מפרוץ. ששניהם מועילים, או ג' מחיצות או ב' מחיצות כשהמחיצות מקיפות יותר מהפרוץ. וכן כתב הצ"צ (עיין בדבריו בשו"ת צ"צ חאו"ח סי' מ' ס"ז) שברוח שלישית של מבוי מועיל צורת הפתח גם ביותר מעשר, והוסיף שכן הוא אפילו אם אין הצורת הפתח סמוך לכותל. ונמצא שברוב העירובין בימינו אין הרמב"ם מחמיר, אלא רק באיזה מקום שם אין מספיק מחיצות.

25 ונראה עוד, דפעמים מקילים עוד יותר ואומרים שאין לחוש כלל (עכ"פ בדיני עירובין), אף שכתוב טוב לחוש, דהנה מצינו עוד מקום בהלכות עירובין שהשתמש רבינו במלים "טוב לחוש", שכתב (סש"ו סוף סי"ג) "ולענין הלכה במקום שאפשר טוב לחוש לדברי שניהם להחמיר... וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד סומכין על דברי המיקל בעירוב (ואפילו לכתחלה במקום שאי אפשר בענין אחר יש להקל כסברא הראשונה שהוא עיקר)".

הרי ביאר דבריו, שבדיעבד סומכין על דברי המיקל בדיני עירובין, אך אם אי אפשר בענין אחר יש להקל להדעה האחרת שהיא העיקר.

ולכאורה קשה, הלא כתב רבינו שכשכתוב טוב לחוש אינו מחוייב לעשות כן? וא"כ מה כוונתו שיש להקל בדיעבד, או כשאי אפשר בענין אחר? והתירוץ נראה פשוט, שכוונתו שאין לחוש כלל במקרים אלו.

וכיון שבא הענין לדינו, יש לברר, מתי אין לחוש כלל כיון ש"אי אפשר בענין אחר", האם הכוונה כפשוטו, שא"א לעשות עירוב בענין אחר, או אפשר שהכוונה שא"א שלא לעשות עירוב וגם א"א לעשותו בענין אחר, ולכאורה למה לא נחוש לדברי המיקל כשאנו צריך לכך.

ונראה, שאין הכוונה שיש להקל רק כשא"א לו בלא עירוב, שהרי תיקון עירובין מצוה, וצריך לעשותו (כפי שנוכח לקמן), וא"כ אין לומר שאם אינו יכול לקיים דברי המחמיר שלא יעשה מצוה, ורק משום חומרא שעליו נאמר "טוב לחוש".

למצוא רה"ר, שהרי רוב התנאים קשים להתקיים בעיר גדולה, וגם בעיר קטנה ודאי אין מתקיים התנאי דששים רבוא.

סג. וכשאזיה מקום יש לו דין רה"ר מדאורייתא ומדרבנן, אז, אם כל המקום ברשותו של אדם אחד, מותר לטלטל, ואם לאו, יכולים לעשות עירובי חצירות ושיתופי מבואות, להחיר כל מקום בטלטול, וכמו שמבוארים כל הפרטים בזה בשוע"ר סי' שפ"ו.

השמועות שלא לתקן עירובין

סד. והנה לאחר שביררנו שאפשר לתקן עירוב, יש לעיין במה שכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע אודות הנאותות של עשיית עירובין. בהקדמה, שיש לנו כמה מכתבים, מענה אחד בדבר. ועלינו להקדים, שלא ראי המכתבים שנחתם ע"י הרבי, כראי מכתב שלא נתפרסם באישורו של רבינו (כשלא נחתם), או כראי מענה, שהרי לא הוגהו לשונם ע"י כ"ק אדמו"ר זי"ע, ואפשר שתוכנם נשתבשו קצת, ובפרט בנידון דידן, הלכות עירובין, שמעטים הם היודעים אותם הלכה למעשה, ואפשר שישתבשו הכוונה המקורית. וכמו שמצינו גבי כל ברייתא שלא נשנית בי רבי חייא ורבי אושעיא, שאין לסמוך עליו שמספקים בו שמא משובש הוא, שהרי "רבי חייא ורבי אושעיא סדרו את הברייתות ודקדקו בדברי כל חכם לומר כמו שאמר אבל יש תנאים הרבה שמוסיפים על משנתם בדדמי" (ראה רש"י חולין דקמ"א רע"ב), ששמעו דין באיזה מקרה, והוסיפו מסברתם שכן הוא גם במקרה אחר, ולא ידעו שאינו כן, וכל שכן וקל וחומר באנשים כערכנו, ובפרט בהלכות עירובין, שמעטים מאד אלו שיודעים הלכה למעשה, ועלינו להבחין בזה, שמא קרה כאן שיבוש.

סה. כתב כ"ק אדמו"ר זי"ע להרב אייזנשטאט לענין עשיית עירוב במאנהאטען (הנזכר לעיל אות מג). דהנה באותו מכתב כתב הרבי כמה הערות על קונטרס שכתב הרב

ראויות לינעל ויש להחמיר כסברא הראשונה אף על פי שהעיקר כסברא האחרונה. וכבר נתבאר בסי' שמ"ה שיש אומרים שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה".

נט. הדין, שאפשר להחיר רה"ר בטלטול, ע"י שיעשה צורת הפתח אפילו מארבע רוחות. וכאן מוסיף על זה אדה"ז, שמדברי סופרים, אף שאינו רה"ר, אם הטעם שאינו רה"ר הוא רק משום שעשה מחיצות צורת הפתח, אבל אם יינטלו הצורות הפתח יהיו כל תנאי רה"ר, אסור לטלטל שם. ואזי צריך לתקן המקום שלא יהיה רה"ר מן התורה ללא מחיצות צורת הפתח, וכגון שיעשו דלתות בשתי קצוות הרה"ר.

ס. ולהעיר שאדה"ז דייק לכתוב "ואם עשה צורת פתח על גבי ד' קונדסין", שכל המחיצות הם צורות פתח, שכשיינטלו אותם מחיצות הוא רה"ר. אבל אם יש שתי מחיצות (שאינם צורת הפתח) ולחי שאינם צורת פתח, הוה רה"ר מה"ת גם בלא הצורות הפתח, ולא יצטרך דלתות, כמ"ש לעיל אות כב.

סא. והנה הזכיר אדה"ז מ"ש בסימן שמ"ה שעכשיו אין לנו רשות הרבים, ולדעתם אין צריך לעשות דלתות. וכבר בארנו דעתם, ושקיי"ל כוותיהו.

סב. ולסיכום, נמצאו התנאים לדין רה"ר, שנצרך שהמקום לא יהיה לו יותר מב' מחיצות, והוא מפולש ומכוון, ואין לו דלתות, וגם ששים רבוא בוקעים בו בכל יום, מלבד שאר תנאי רה"ר שלא הזכרנו. ואם נשלמו המחיצות, אפילו כולו ע"י צורת הפתח (מלבד מקום שלא דרים שם בני אדם), ואפילו אם הצורת הפתח רחב יותר מעשר אמות, נעשה המקום רשות היחיד מדאורייתא. ואם אותו מקום לא היה רה"ר מה"ת גם בלי המחיצות צורת הפתח, מותר לטלטל שם גם מדרבנן, ולא צריך לעשות דלתות, אלא צורת הפתח מספיק) ואם לאו, צריך לתקן שלא יהיה רה"ר דאורייתא, כגון ע"י עשיית דלתות בשערי הרה"ר. ונקל להבחין מזה כמה קשה הוא

אייזנשטאט, הנקרא הצעה לתיקון עירובין, ולאחרי זה הוסיף רבינו מעצמו ציונים בענין המצוה לתקן עירובין, ונעיין בכמה מהם [ולהעיר שהרב מ"מ כשר, כשפרסם מכתב זה בספרו דברי מנחם (סימן כב), השמיט חלק זה מהמכתב הדין על המצוה לתקן עירובין, וכנראה משום שהמקורות שציין רבינו כתבו לשונות חזקים כלפי אלו שהתנגדו לעירוב, וכיון שרבנים חשובים היו נגד אותו עירוב, לא רצה לפרסמו].

סו. הנה ציין שם לשו"ת הרא"ש כלל כ"א (אות ח), שכתב "ואמרינן נמי בעירובין גבי ההוא מבואה ואביי תרי גברי רברבי כרבנן לא עירוב ולא שיתוף, אלמא שאין להיות בלא עירוב במקום שיכולין לערב לכך חזור מטעותך ולא תכשיל את הרבים".

סז. ובהמשך לזה כתב דברים קשים נגד אותו רב שאסר לעשות עירוב, אף, שכפי שנראה להלן (אות טט), עמדת אותו רב היתה שיטה מבוססת: "על שלא רצה לשוב מאולתו מענין העירוב אתה רבי יעקב ברבי משה דבאלינסאי כבר כתבתי לך על ענין העירוב שנהגו בכל גליות ישראל להתיר מבואותיהם המפולשין בין הגוים בצורת פתח ואתה אסרת אותו לקהל פריישי וכתבת לי ראיותיך ואני הודעתך שאין בהם ממש והזהרתך שתחזור בך ותאמר לקהל שיתקנו מבואותיהם כאשר הורגלו עפ"י גדוליהם והנה הוגד לי שאתה עומד במרדך ואתה מכשיל את הרבים בתלול שבת לכן אני גוזר עליך אתר שינתן לך כתב זה בעדים שתתקן המבואות המפולשין לרשות הרבים של גוים בצורת פתח תוך שבועים אתר שתראה כתב זה ואם לא תתקן המבואות כאשר כתבתי אני מגדה אותך ואם היית בימי הסנהדרין היו ממיתין אותך כי אתה בא לעקור תלמוד שסידר רב אשי ולתלוק על כל הגדולים שהיו עד היום הזה אותם שמתו ז"ל ואת אשר המה תיים עד הנה לכן חזור בך ואל תטוש תורת משה רבינו ע"ה".

סח. וכתב עוד (כלל כ"א אות ט) "שלומך

יהי נצח החכם רבי יעקב ס"ט בר יצחק ט"ע. הכתב ששלחתי לאותו חסר מות ואתה ואחר תנוס לו ואם לא יחזור בו אני מתרה בכך ואת כל הקהל שנהגו בו נידוי באותו המשוגע יעקב בר משה, וירחיקוהו ויבדילוהו מעדת ישראל. כל דבר זה צריך חיזוק שלא יבא כל שוטה חסר דעת לבטל תורת מרע"ה. ואם יעמוד במרדו ולא ינהוג דין מנודה בעצמו אני גוזר עליו במצות אדונינו המלך יר"ה שיתן אלף זוז למושל העיר ואני גוזר עליך ר"י שתמסור כתבי זה למושל העיר שיגבה ממנו קנס הנזכר. ואם כל זה לא יועיל גוזרני עליך שתודיעני הכל, ומצוה לנדרותו בכל הקהלות ספרד וגם ידונו אותו למות בדין זקן ממרה, כי אנו חייבין למסור נפשותינו על תורת האלקים ולבער עושה הרעה מקרבנו. ואתה שלום וכ"א ל"ש כנפש ד"ש וטובתך".

סט. וכתוב בשו"ת בית אב תניינא (שציין הרבי על הספר באותו מכתב, ולהעיר שהרבי כתב על אותו ספר שכולו דין בעניני הקונטרס שכתב הרב מאשקאוויטש, ובאותו ספר מהרס כל הטענות שנאמרו נגד עשיית עירובין), בקונטרס כרם אב (סי' א' ד"ה ואין), "הרי ר' יעקב ב"ר משה דאסר לקהל פריישי לתקן מבואותיהן המפולשין לרה"ר של כותים בצוה"פ, הנה מצאנו לו חבר העומד בשיטתו הוא מהר"ח או"ז, ואפשר דגם ר"ח ורב האי גאון ז"ל ועוד מהראשונים דס"ל דצוה"פ אינה מחיצה גמורה מה"ת יעמדו לימינו, ואולם לאשר ר' יעקב ב"ר משה עמד על דעתו ואסר למעשה לקהל פריישי" הנה הרא"ש ז"ל שפך עליו כה חצי זעמו נדהו ודנו כזקן ממרא ולא הניחו להחמיר במקום שיש מכשול לרבים בחילול... וכ"ש הוא דאין לנו להחמיר ח"ו שלא לתקן עירובין מצד יראת שמים בסברות בדויות וכוזבות לומר דזה יגרום זילותא לקדושת שבת ושמא יטלטלו דברים המוקצים וכדומה, ונאמנים דברי התשב"ץ שאמר כי אם אינו הדיוט הנה מינות נזרקה בו כי הוא חולק על התלמוד והפוסקים המתירים

סתמא ולא חשו להני סברות בדויות".

ע. הנה רואים מדבריו, שאף ששיטת ר' יעקב (שחלק עליו ונדהו הרא"ש) היתה ידועה גם באשכנז קודם בוא הרא"ש אל ארץ ספרד (שהרי מהר"ח או"ז היה מגדולי הפוסקים באשכנז, וקדם להרא"ש), והיה שיטה נכונה, מ"מ לא הניח לו הרא"ש להחמיר, כיון שיש מקילים באותו עניין (והרי הלכה כמיקל בעירובין). ולמדנו מדבריו, שאף במקום שיש רב מרא דאתרא שהגיע להוראה ואוחז שאסור לעשות עירוב באותו מקום ויש לו ראשונים בידו, מ"מ אסור להתנגד לאותו עירוב. ונראה שמשום זה הזכיר הרבי דברי הבית אב, ולא רק ציין לדברי הרא"ש עצמו.

עא. והנה הבית אב הזכיר דברי התשב"ץ, וכן הרבי ציין עליו באותו מכתב (הדן בעיר מאנהאטען), ונביא מדבריו (שו"ת התשב"ץ, ח"ב ענין לז): [שאלה] אם יש חשש עבירה בתיקוני מבואות. [תשובה] חס ושלום, אבל הזריז בזה הרי זה משובח. אדרבה, הם תמהים בגמרא על מי שאפשר לו לתקן ואינו מתקן... ונראה מכאן שאלמלא טירדת הגירסא דרך תלמיד חכם הוא לתקן. ומי שליבו נופקו בזה הדיוטות גמורה היא או מינות נזרקה בו. וזכות גדולה היא למתקן". ודבריו מכוונים כלפי עירוב כשר, וכתב עליו שמי שיאמר שיש בו שום חשש תקלה שהוא אפיקורס.

עב. ומכאן למדנו תשובה לאותם ששמעתי טוענים, שמה שקראו הרא"ש זקן ממרא הוא רק משום שפקפק בכשרות העירוב עצמו, אמנם אפשר לומר שאם אין עושים עירוב משום איזה חשש תקלה שיצא מזה, אין בעיה בזה. לזה ציין רבינו דברים אלה, (אחת הטענות נגד העירוב במנהאטאן היה שמא יהיה תקלה שישכחו תורת עירוב) שעל השאלה אם יש חשש תקלה לעשות עירוב כשר, כתב התשב"ץ שדבר כזה הוא אפיקורסות.

עג. נמצא ששיטת הרבי חזקה, שמצוה לתקן עירובין, ואין להתנגד אליו כלל במקום

שכשר הוא, ואף אם היא כפי שיטת המקילים, אם אותה שיטה לגיטימית היא. ובכל אותו מכתב לא הזכיר כלום על עשיית עירוב בחשאי.

עד. אולם מצינו באג"ק (חט"ז ע' שז) שכתב רבינו להרב מאשקאוויטש על עשייתם העירוב במנהאטען: "(בטח בלא ברכה, ודלא כמשמע משטחיות הלשון, שהרי מידי כמה ספיקות לא יצא. וברכות אין מעכבות), לדעתי זכות גדול ונפלא הוא לכת"ר, אפילו אם לומר אשר לכמה דעות יש מקום לדון ע"ד כמה פרטים וספיקות בזה".

עה. הרי כתב להדיא שדבר טוב הוא שעשה העירוב, אף ש"מידי כמה ספיקות לא יצא", שפסול היה לדעת הרמ"א ואדה"ז כיון שהשתמשו בים כמחיצה (ואף שמשום זה רצה שלא יפרסמו העירוב). הרי לנו להדיא, שטוב לעשות עירוב, אף כשאינה ע"פ הלכה, מאחר שע"י אותו עירוב יצילו אנשים שישכחו ויטלטלו בשבת, למקצת שיטות עכ"פ.

עו. [להבהיר, שיטת רבינו ברור שאין העיר מאנהאטען רה"ר, מכמה טעמים, וכמו שביאר במכתב המובא כמה פעמים לעיל. אבל מ"מ כדי להחיר טלטול צריך מחיצות מספיקים שישבבו כל העיר, ומקימי העירוב השתמשו בים כמחיצה (כי לא היה אפשר להם להקים מחיצות בגלל קושי בהשגת אישורים וכו'), והוא מחלוקת הפוסקים, ופסקו הרמ"א ואדה"ז שאין להשתמש בו (מדרבנן), ולכן סבר רבינו שהעירוב אינו מועיל כלל לטלטול (ועכשיו מובן בפשטות למה רבינו התנגד לפרסום אותו עירוב, ראה להלן אות עח).]

עז. ובאותו מכתב להרב מאשקאוויטש, שביקש הרב מאשקאוויטש להסכמה על עשיית העירוב, וכתב רבינו שעיקר הטעם מה שאינו רוצה לתת לו הסכמה היא "אשר בכל מקום הנה אנא באתרי דרב אנא, הוא אאזמו"ר רבינו הזקן בעל התניא והשו"ע ונהוג דוקא

כרב. ובזה כמובן גם מש"כ בשו"ע שלו (סש"ג סל"ה) דהים אינו עולה משום מחיצה".

ע. הנה עיקר הטעם הוא משום שהעירוב לא היה כדעת רבינו הזקן, שלפי דעתו נשאת העיר מאנהטען ככרמלית, ולא הזכיר כלל ששיטתו שאין לפרסם עירוב, ולכן לא רצה ליתן הסכמה לעירוב מפורסם. ויותר מזה, שנראה מדבריו דאי לאו שהיה העירוב נגד דברי אדה"ז היה מסכים ליתן הסכמה, שהרי כתב להדיא (באותו מכתב, וראה גם לעיל אות עז) "ולדעתי זכות גדול ונפלא הוא לכת"ר, אפילו אם לומר אשר לכמה דעות יש מקום לדון ע"ד כמה פרטים וספיקות בזה". רק ש"מידי כמה ספיקות לא יצא" שלכן אין לברך עליו, שלא היה עירוב כהלכה, כיון שהשתמשו בים כמחיצה, כמו שביאר רבינו באגרותיו.

עט. ועוד מצינו כמה מקומות שרבונו תמך עשיית עירובין ולא הזכיר תנאי זה שצריך להיות בחשאי.

והם: המכתב למיאמי נדפס באג"ק חכ"ב ע' רסה, שכתב שם רק שצריך להיות רב בקי בעניינים אלה; המכתב למנחם בגין אודות העירוב כמושב בר גיורא נדפס באג"ק ח"כ עמ' שו, שעשייתו "גורמים לי נח"ר" ושלשון זה גם אינו מספיק, וגם השתתף בנתינת כסף באותו עירוב, אף שלא היה בחשאי; בספר משנה הלכות ח"ח סי' קיט כתב שכ"ק אדמו"ר הסכים להקמת העירוב בבארא פארק; המכתב להרה"ג גבריאל ציננער שליט"א על תיקון עירובין בכללותו, שכתב שעל הרבנים היודעים תנאי המקום להחליט איך לעשות העירוב, ולא הזכיר כלל שנכון לעשות עירוב רק בחשאי, אלא כתב רק שצ"ל ע"פ דין, ולהעיר, ששמעתי מהרב ציננער שליט"א שכשהקים עירוב בקאליפורניא השתתף רבינו בנתינת כסף.

פ. [אמנם יש לעיין כמה שכתבנו שכוונת רבינו במכתבו להרב ציננער הוא שהרבנים

היודעים תנאי המקום (ולהעיר, שלא כתב "רבני המקום" אלא "רבנים היודעים תנאי המקום", ביטוי שאינה נמצאת בשום מקום אחר בכתבי רבינו, ומופנה כלפי הרבנים היודעים המציאות באותו מקום. ולא רצה לכתוב "רבני המקום", שהרי לפי דברי הרא"ש המובא לעיל אות סח, אין לשום רב הכח לאסור עשיית עירוב, אף שהוא רב באותו מקום, ולכן הכליל גם רבנים אחרים היודעים תנאי המקום, שגם הם יכולים להחליט. ולהעיר שלצערינו הרב בראון כתב בדיוק להיפך בזה וכתב שהכוונה ברבנים היודעים תנאי המקום היא רק לרבני המקום, אף שבדוקא שינה הרבי בלשונו לשמור מהבנה כזו) להחליט איך לעשות העירוב. ובהקדים, ששמעתי מהרה"ג ר"ג ציננער שמכתב זה לא נכתב על עירוב פרטי על יוזמה להקים עירובין במקומות רבים. ויש להעתיק תחילה לשונו שם במכתב:

"בנוגע לעירובין ידועים ב' הקצוות (א) מצוה לחזור כו' ומברך עליו ולאידך - אפילו בדור צדיק כפשוט צ"ל שיור שלא תשתכח כו' ובדורנו זה עאכ"ו".

- ולכן, לפענ"ד, על הרבנים היודעים תנאי המקום - להחליט מה מכריע במקום פלוני - לעשות או לא.

פשוט - שבמקום שישנו - צ"ל השתדלות וכו' שיהי' כדיוק".

ואשרי חלקם דמזכי הרבים, ואלמלא שמרו שבת א' וכו' -

אבל פניה וקריאה בזה מצדי, הרי צ"ל בהקדמה (עפהנ"ל) שבאם העירוב נעשה ע"פ וגם ברצון חכמים וכו' - (דאין מדינה זו כפולין לפנים וכו') ומכמה טעמים.

פא. ונקדים שיש דין שאם עושים מחיצות סביב לעיר, יש להניח איזה מקום שלא יהיה בתוך המחיצות, כדי שלא תשתכח תורת רשות הרבים, והיא נקראת שיור. אולם זהו רק במקום ששם בלי המחיצות היה רה"ר, ולכן

כיון דקיי"ל כמאן דאמר דאין לנו רה"ר בזמן הזה, אין נוהגין לעשות שיור (עיי' שו"ע ס"א).

פב. ועכשיו יש לבאר דברי רבינו, שהזכיר ב' הפכים, א' שמצוה לעשות עירוב, וב' שכדי שלא תשתכח תורת רה"ר יש להימנע מלעשות עירוב לכל העיר, אלא יש להניח איזה מקום בלי עירוב.

פג. ואח"כ כתב שבדורנו זה על אחת כמה וכמה, ועל רבנים היודעים תנאי המקום להחליט מה מכריע, לעשות או לא.

פד. ומחמת לשונו שכתב שיש להחליט מה מכריע, דלכאורה ע"פ דין יש לעשות שניהם, עירוב עם שיור, יש מקום לפרש שכוונתו שעליהם להחליט אם חשש זה דשמא תשתכח כו', יש לדון בכל מקום בפרטיות אם נכון לעשות שיור. ונראה הטעם, שרבינו רצה שיעשו שיור בכל עירוב של עיר, כדי שלא תשתכח תורת כרמלית, אף שאינה נצרכת מן הדין (כמ"ש לעיל אות פא), ולכן אמר שאם לא יוכלו לעשות שיור יש להם להחליט אם לעשות עירוב מ"מ. ולהעיר שכשנכתב מכתב זה, פעמים הרבה היו מקיפים עיר שלם. אולם ברוב עירובין בימינו, אין מקיפים כל העיר, ונמצא שיש שיור ממילא.

פה. אמנם אולי יש לפרש כוונת רבנו בהזכירו דין שיור הוא לא שיור כפשוטו, אלא שכיון שהרה"ג ציננער רצה להקים עירובין במקומות הרבה, חשש שאפשר שלא ידעו היהודים שם אודות פרטי העירוב, שצריך לאחזקה וכו', וכשיפול לא יקימוהו ועדיין יטלטלו, כפי שקרה לצערינו בכמה עירובין. ולכן רצה רבינו שיקימו עירוב רק במקום שיודעים שיש שם תושבים שישמרו על אחזקת העירוב. ונרמז זה באותו מכתב שכתב רבינו "שאין מדינה זו כפולין לפנים וכו'", עיי' שם. ולרווחא דמילתא, בטח שטוב לקיים

שני הפירושים. ובעירוב כזה, הרי יש לנו הסכמת הרבי, שכתב "ואשרי חלקם דמזכי הרבים, ואלמלא שמרו שבת א' וכו' -

אבל פניה וקריאה בזה מצדי, הרי צ"ל בהקדמה (עפ"הנ"ל) שבאם העירוב נעשה ע"פ וגם ברצון חכמים וכו' - (דאין מדינה זו כפולין לפנים וכו') ומכמה טעמים."

פו. וסיים ש"פשוט - שבמקום שישנו - צ"ל השתדלות וכו' שיהי' כדין" שבאם כבר יש עירוב, לא מיבעי שאין להתנגד אליו או אפילו רק לזנחו, אלא יש להשתדל לתקנו שיהיה כדין²⁶.

פז. ולהעיר ששמעתי מהרב ציננער שליט"א שכשהקים העירוב בקאליפורניא, הרבי השתתף בו, כמו שהזכרנו לעיל. וא"כ ברור שהרבי לא היה נגד עירובין].

פח. והנה מאוחר יותר כתב הרבי להרב מאשקאוויטש שלא לפרסם העירוב (אג"ק ח"ט ע' קסה), כיון שהיו עושים העירוב שלא כהלכה. והטעם שהזכירו רק אז, שבמכתב להרב אייזנשטאט דיבר הרבי בדיני עשיית עירוב והמסתעף, ולכן לא כתב להם שאין לפרסם העירוב. רק לאחריו כן, שנודע לו שעשו עירוב שאינה כשרה להלכה למעשה, כתב להם שאין לפרסמו, כיון שאינה כשרה, וכמו שכתב שם שאזהרה רבה שלא לסמוך על העירוב לא תועיל "בפרט במדינה זו, אשר ה"רע-בנים" [לא מדובר ח"ו על הרבנים שעשו העירוב במנהטטן, רק על רבנים שיתירו להשתמש בעירוב שאינו כשר על פי שולחן ערוך] עומדים על משמרתם - משמרת לעומת ה' ולעומת תורתו - לפרוץ חומת הדת והיהדות". שברור ממה שקרא המקילים "רע-בנים", פשוט שהם עושים שלא כדת, וא"כ צריך לומר שמדובר בעירוב לא כשרה.

פט. והנה רווחה השמועה שהרבי זי"ע

26 ולכן איך שתבין דברי המכתב לפני זה, ברור שהעיקר הוא ההלכה, ורבינו רק מוסיף חומרא במקום שאפשר, אבל אין להתנגד לעירוב משום זה ח"ו.

התנגד לעשיית עירובין, או שרצה שכל עירוב יהיה רק בחשאי, ומצינו לזה ב' מקורות בכתיב רבינו. אכן יש לעיין היטב בנאמנותם, מאחר שלא נדפסו באג"ק (ונפרט בזה יותר לקמן), וגם מצינו הרבה סתירות בין אותם כתבים לשאר כתבי רבינו.

צ. דהנה כתוב במכתב של רבינו (באנגלית, נדפס, אולם לא בהסכמת הרבי (שהרי נדפס לאחר הסתלקותו) ולא נחתם ולא נשלח) ארבע נקודות בענין עשיית העירוב במאנהאטען. א' שבעיקרון, כל מקום שאפשר בדין לתקן עירוב, יש לעשות כן. ב' שיבטיחו שהעירוב יישאר בחשאי, מטעם שבזמנינו שיש עיירות גדולות אפשר בקל שאם יפול העירוב לא יודע נפילתו להרבה אנשים, ואף אלו שישמעו, אפשר שמשום שהורגלו לטלטל בעירוב יטלטלו אף עכשיו. ג' שזה שאמרנו בנקודה הראשונה שבכל מקום שאפשר לתקן עירוב יש לתקנו, אינו מוסב על שום מקום ביחוד אלא בעיקרון, שהרי השאלה אם אפשר לעשות עירוב צריך בירור בכל מקום מאת הרבנים שלמדו הל' עירובין היטב. ד' אף כשעושים עירוב בחשאי, אין לומר שכיון שאין העירוב מפורסם, אם א"א לעשות עירוב באופן שיועיל לפי ההלכה המקובלת, אפשר שיש להקל לפי איזה דעה שאינה מקובלת, והטעם, שא"א שלא יודע העירוב לאיזה אנשים, וגם שאין לסטות כלל מדברי השו"ע.

צא. ולכאורה על פי מכתב זה, אין לעשות עירוב אלא בחשאי, בהתאם לנקודה ב'. אולם יש לפקפק בנאמנותו של מכתב זה שהרי לא נחתם ולא נשלח, וגם יש בו כמה סתירות לשאר מכתבי רבינו בעניין זה.

צב. שהרי הבאנו לעיל בארוכה, שתמך רבינו בכמה עירובין אף שלא היו בחשאי (בסתירה לנקודה ב', ראה לעיל אות עט), וגם כתב שזכות גדול היתה הקמת העירוב במאנהאטען אף שכתב דעתו שאינו כהלכה (בסתירה לנקודה ד', ראה לעיל אות עה) וגם המכתב באנגלית מדובר על אותו מקום

ותקופה של המכתב מוגה באגרות קודש, אז פשוט שצריכים לסמוך על המכתב מוגה.

צג. ושמעתי מכמה חסידים, שאפשר שכ"ק אדמו"ר זי"ע לא הורה להחמיר אלא לחסידיו, והוא פלא בעיני, שהרי אם רבינו סבר שיש איזה חשש לעשות עירוב, למה יגיד רק לחסידיו ולא לאחרים? ואם תאמר שלא אמר להם משום שלא ישמעו ממנו, הלא דיבר רבינו שעות רבות על דברים רבים וחשובים אשר לצערנו לא שמעו אליו, ומ"מ דיבר עליהם?

צד. ועוד א"א לומר כן שהרי כתב לרב מאשקאוויטש אודות העירוב במאנהאטען שלא לפרסמו (כיון שלא היה ע"פ דין לשיטת אדה"ז, כדלעיל אות פח). וגם, שהגר"פ וועבערמאן שליט"א (שהמכתב למיאמי נשלח אליו) היה חסיד חב"ד, ולא הזכיר לו רבינו כלל שהעירוב יהיה בחשאי.

צה. ועוד, שמעולם לא שמענו טענה כזו, שאף במקום שאפשר לעשות עירוב כשר, שאין לעשות, או שיש לעשות בלי פרסום, מאחד מכל מתנגדי העירוב לדורותיהם, (ורבים היו, משום שחשבו שאותם מקומות נשארו מקום אסור (מדין רה"ר), ולעולם לא העלו על הדעת דבר כזה).

צו. ועוד, שאם באמת יש חשש כזה, למה לנו להתנהג באופן שונה כמו שמתנהגים בכשרות, שקרה כמה פעמים בשנים האחרונות שנמצא שאכלו הקהילות בשר נבלה, ולא עלה על הדעת שיש להפסיק לאכול בשר (אף שאין חשש איסור מלהפסיק לאכול, משא"כ עירובין, שביו"ט קרוב מאד לבוא לידי מכשול אם אין שם עירוב כיון שמותר לטלטל רק לצורך יו"ט, וגם בשבת יש חשש איסור שמא ישכחו ויטלטלו), אלא הכל מסכימים שיש להיזהר יותר בכשרות המאכלים. ראה מ"ש לקמן אות קט בשם הבעש"ט שדימה כשרות ועירובין.

צז. עוד קשה על הסברא שאין לעשות

השבת, פשוט שיתקנו ואין עוד חשש. ואם אינם יודעים מתי נפל, מותר להשתמש בו, כמ"ש להדיא רבנו בסימן שס"ה ס"ט.

צט. אכן יש מענה שנשלח לאוסטרליא אודות העירוב שם, שכתוב שאין לעשותו, אלא בחשאי, כיון לבסוף יפול העירוב ועדיין יטלטלו בו. ואמנם גם בנאמנותו יש לפקפק, בנוסף לזה שהיא נגד המכתבים המוסמכים.

ק. דהנה א. במכתב הראשון שכתבו הרבנים באוסטרליא אודות העירוב לא הזכירו שכתוב במענה שאין לעשות עירוב אלא בחשאי ושיש חשש שמא יפול, שלא הזכירו שום מענה כלל, ולא נתפרסם אלא לאחר זמן, ב. כתוב באותו מענה "מפורסמת דעתי" שאין לעשות עירוב, אלא בסודיות. מאיפה, בדיוק, מפורסמת דעתו? הלא לא אמר הרבי כן לא במאמר ולא בשיחה ולא במכתבים (וגם אין הכוונה להמכתב באנגלית, על מכתב אחד שנשלח לאיזה רב ולא נדפס לא ע"י אותו רב ולא באג"ק, אין לומר שהדבר "מפורסמת", ולכן אין לומר שכוונתו להמכתב באנגלית. בפרט כיון שלא נשלח ולא נחתם כמ"ש לעיל אות ז), ואין לנו אפילו מענה אחרת או יחידות שמהם נשמע לרבים שכן דעת רבנו, ובטח לא התכוון לשמועות מהרחוב²⁷. ואדרבה מפורסם דעתו להיפך שנדפסו מכתבים מרבינו בספרים שונים בהם תמך רבינו עירובין מסוימים, ורק התנה שאם העירוב אינו כשר למעשה אין לפרסמו.

קא. ולהעיר, העירוב שם לא היה כהלכה,

עירוב אלא בחשאי, שהטעם שאין לפרסם העירוב הוא משום שאם יתרגלו לטלטל כשיפול העירוב פעמים יטלטלו אף כשהעירוב נפל, שלא יודע להם שנפל קודם שיטלטלו. כלפי לייא? אם העירוב נפל בשבת, אם אותו מקום עדיין רה"י מה"ת ואסור לטלטל רק מדרבנן, אמרינן שאע"פ שאין כל המחיצות קיימות עדיין מותר לטלטל (עיין שו"ע"ר סי' שס"ב ס"ו שאם אותו מקום הוא רה"י מה"ת עדיין, מותר לטלטל גם מדרבנן אף שנפלו מחיצות הסותמות הפירצות)²⁷. וברוב עיירות שלנו הרחובות הם רה"י מה"ת, שהרי נצרך מה"ת רק ב' מחיצות ומשהו אא"כ פרוץ הוא לרה"ר שאז צריך ד' מחיצות (ראה לעיל אות ב ושו"ע"ר סמ"ה ס"ה) והרי כותלי הבתים הסובבים העיר נחשבים כמחיצות (שהרי מחיצות מרוחקות הוי מחיצות כדלעיל אות יח), רק שנפרצו בפירצות יותר מעשר, וחסרון פירצה יותר מעשר הוא רק מדרבנן, (כמו שנתבאר לעיל אות ו-יא), וא"כ אין לחוש לזה. ועוד, צורת הפתח מהווה מחיצה גמורה בעצמה (כמו שנתבאר לעיל אות מה-ט), וא"כ, כל שרוב הצורות פתח עדיין קיימות, רשות היחיד הוא, אלא אם כן הפירצה היא לדרך הרבים שמחוץ לעיר, שאז המקום המוקף אינה עוד רשות היחיד, אמנם כבר נתבאר שאנו מצריכים ששים רבוא, ואם כן גם מחוץ לעיר אינו רשות הרבים.

צח. ואם תאמר שהחשש הוא שמא נפל קודם השבת, הרי אם בדקו ומצאו כן קודם

27 אף שלכאורה סתירה לזה מ"ש בשו"ע סי' שס"ה ס"ז שכתוב "מבוי שניטלו קורתו או לחיו בשבת אף על פי שהותר למקצת שבת אסור משם ואילך בין פתוח לרשות הרבים בין פתוח לכרמלית", וכן בסי' שע"ד ס"ב "חצר שנפרצה בשבת לרשות הרבים או לכרמלית אסור", אף שכשנפרץ לכרמלית הרי המקום המוקף עדיין רשות היחיד הוא, כבר נשמר מזה רבינו (סימן שע"ד ס"ב) בכתבו "חצר שנפרצה בשבת לרשות הרבים או לכרמלית פרצה האוסרתה אין אומרים שבת כיון שהותרה הותרה כמו שנתבאר בסי' שס"ב". הרי שלא כל פירצה לכרמלית אוסרת חצר, אלא רק פירצה האוסרת, וכמו שכתב בסימן שס"ב ס"ו (המצויין בפנים) שהחצר אסור אם לא נשאר רשות היחיד. וכן בסי' שס"ה ס"ט ציין למ"ש בסימן שס"ב.

28 וראה לדוגמא מה שכתב רבינו (אג"ק ח"ח עמ' שלב) "נבהלתי לקרות בו מה שכתוב שאומרים בשמי שפוסק הנני והלכה למעשה... ובכלל תמיהני מה לאחרים לפסוק דינים בשמי בה בשעה שיכולים לשאול ישר אותי למעשה וכבר ידוע פסק ד"ל (ב"ב קל ע"ב) שאין למדין עד שיאמרו לו הלכה למעשה". ובמענה למערכת "ליקוט פסקי הלכה ומנהג" (מיאמי תשמ"ב) כתב הרבי שאין להכניס שמועות בשמו, "כי השמועות - כו"כ מהן אינן נכונות כלל" (הדגשה במקור).

ואפשר שכוונת רבנו היה שלא להשתמש בו כמות שהיה עד שיתקנוהו, ומשם נשתבש להם כוונתו.

קב. עוד קשה מהמכתבים שכבר הבאנו שברור מהם שאין צורך לעשות עירוב בחשאי, וגם התמיהה מסברא ומדינא שכתבנו. ואם היינו מוכרחים לפרש דברי המענה באופן נכון (שאינו מדבר אודות נפילת העירוב בשבת כמ"ש לעיל אות צז), היינו צריכים לומר שכוונתו שא"א לומר שלא תהיה שבת אחת שלא יוכלו לתקן העירוב קודם השבת. ודיברתי עם ועד העירוב בבארא פארק, שכבר הרבה שנים משהוקם העירוב ולא היה אפי' שבת אחת שנכנס השבת ולא הספיקו לתקן העירוב. ואם תאמר שהמענה מהימן הוא, מ"מ נאמר עם טעם, וכיון שעניינו רואות שהיום אין לחשוש אליו, יש לומר שגם בטלה אותו הוראה. וכבר כתבנו לעיל (אות קא) שמא כוונתו היתה שלא ישתמשו בהעירוב כמות שהיה, שלא היתה כשרה למעשה.

קג. אבל זאת יודעים בבירור, שרבינו אישר כמה עירובין ולא הזכיר שאין לעשותו אלא בחשאי, ורבים מאותם מכתבים נמצאים באג"ק הנדפס בחיי רבינו, ויש להחשיבם כ"מוגה" נגד המכתב באנגלית והמענה העומדים בסתירה להם, ודוקא על אותם מכתבים יש לסמוך. ואפי' מי שהוא מסופק בגלל השמועות, לכאורה על הרוצה לבטל המצוה עליו להביא ראיה, שהרי אין לנו ממקור מוסמך שהיה נגד וא"כ נהגין רק כדין שו"ע עד שיבורר שונה.

קד. ואכן, בטח מקורי השמועות התכוונו לטוב להגיד דעת רבינו, רק שהלכות עירובין מסובכים הם, וקל לטעות בעניינים האלו "ולהוסיף על משנתם בדדמי" בלא מודע, שהרבי רצה שהעירוב ייעשה בלי פרסום כשלא היה כשר, והם לא ירדו לעומק דעתו

ולא חילקו.

קה. ונועדתי לדעת, שמוכרח לומר ששמועות אלו נשתבשו. שהרי הלשון בהמכתב להרה"ג ר"ג ציננער הוא שבאם לא יעשו כדברי רבנו "יצא שכרו בהפסדו", ולא שאין לעשות עירוב בשום אופן, אלא שבה בשעה שהוא פותר בעיות, יוצר בעיות. ולכן אף אם תימצי לומר שכוונת רבינו שם שיש להחליט אם לעשות עירוב בכלל, בטח יש סתירה בין אותו מכתב להשמועות, שבהשמועות שיטת הרבי חזק נגד עשיית העירוב, ואילו במכתבו להרה"ג ר"ג ציננער כתב רק חשש ש"יצא שכרו בהפסדו", (אם לא עושים על פי רצון חכמים) שאין שחר בדבר, אבל לא שגרוע מאד לעשות עירוב כלל. ועוד, דמשמע מדברי רבינו במכתבו להרה"ג ר"ג ציננער, שאם ייעשה העירוב בתנאי רבינו, הרי הוא נותן את הסכמתו, (וראה לעיל אות פ-פז על כוונת רבינו במכתב זה). והטעם פשוט, שהרי תיקון עירובין מצוה היא. וגם, שאף שיש לנו בעיה חדשה של תודעת הרבים של איסור הוצאה, מ"מ בפועל הרי ניצול יהודים מהוצאה, ונעשה עונג שבת להשומרים על איסור הוצאה, וגם נעשה מצוה של עצם הקמת העירוב²⁹.

קו. וברור מכל זה, שלא התנגד הרבי לעירובין, שהרי עידד כמה עירובין, וגם במכתבו להרה"ג ר"ג ציננער שכתב אודות הקמת עירובין בכל מקום, והשמועות שהוא היה נגד עשיית עירובין הם נגד שאר מכתבי רבינו. וגם, שכל הטעמים שנאמרו להתנגדותו כביכול, אינם מחודשים אלא ביישומם, ויישום זה כבר נאמר לגבי העירוב במאנהאטען על ידי מתנגדיו, ועל אותו עירוב הרבי עצמו ציין לדברי התשב"ץ, שכתב שכל מי שיתנגד לעירוב מחמת חשש תקלה אפיקורס הוא. רק שסבר רבינו שעירוב לא

29 רק שהרה"ג ר"ג ציננער רצה לעשות פרויקט של הקמת עירובין במקומות הרבה, ועל זה כתב הרבי במכתב תשובה שיצא שכרו בהפסדו אם לא יעשה כפי ההנחיות שכתב הרבי.

כשר צריך להיעשות בחשאי, כמו שכתב בכמה מאגרותיו.

מצוה לתקן עירובין

קז. ולשלימות הענין, ולקצת הקדמה בעניין השתמשות בעירובין, יש לעיין יותר בחשיבות תיקון עירובין. דהנה כתב רבינו (סשס"ו סי"ח) "מצוה לחזו(ר) אחר עירובי חצירות כדי שלא יבואו לטלטל באיסור"³⁰.

קח. וביתר בירור מצינו בדברי החת"ס שכתב (שו"ת חאו"ח סי' צט) "השכל הפשוט גוזר שראוי ומחוייב לתקן החצרים והמבואות בעירוב המתיר טלטול" כיון שא"א לשמור שלא יטלטלו הקטנים וקטני הדעת, וגם דוחק וצער הוא לגדולים.

קט. וכתב כ"ק אדמו"ר בלקו"ש חי"א ע' 64 הערה 15 (בענין עירוב תחומין) "אבל אינו חיוב גמור אלא שהוא "מצוה" (כמו בעירובי חצירות)" (הדגשה במקור). הרי להדיא שמצוה גמורה היא לעשות עירוב, רק שאינו חיוב גמור.

קי. ועיין בספר בית אהרן להרה"ק ר' אהרן מקרלין (בליקוטים) שכתב בנו ששמע מהרה"ק ר' לוי"צ מבארדיטשוב, שאמר בשם הבעש"ט הק' פי' הפ' בזע"ם תצער ארץ. זעם ר"ת זביחה עירובין מקוואות. שע"י דברים אלו תצער ותתיסד הארץ". הרי לנו שעירובין חשוב בענין מסוים כמו כשרות וטהרה.

בח רבני המקום

קיא. בעניין כח רבני המקום לאסור עירוב,

עיין מה שכתבנו לעיל אות סו-ע, ועוד מצינו בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קכח) שכתב "ובדבר הערת מעכ"ג האיך נתיר העירוב בשביל אלו שאינם מסכימים ואינם רוצים בעירוב ובפרט דיש רבנים מובהקים שאינם מסכימים ויפה דחה מעכ"ג לעצמו כיון דשוכרין רשות משר העיר לא בעי הסכמתן והאמנם בתשובה אחת הבאתי דגם זה לא חדתא היא וכבר היה לעולמים דבכל דור ודור ובכל עיר ועיר כמעט היו הללו אוסרים והללו מתירין אבל לא חשו שלא יבטלו רשותם ועיין שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב בקנט"א סי' ח בשני צדדים שצד אחד רוצה לעכב העירוב וכתב הב"י דפשוט שאין ביד שומרי תורה לאסור עירוב לרבים ושארית ישראל לא יעשו עולה כיון שעל ידם יגרמו להם טלטול בשבת בלי עירוב ח"ו והו"ל בכלל מכשיל את חבירו בחילול שבת ודאי אינו רוצה בזה ועיין שו"ת ובחרת בחיים להגרש"ק ז"ל סי' קכ"ג דאפילו עומד וצוח אינו רוצה לא מהני ובשו"ת שו"מ מהד"ת ח"ב סי' ס"ב שיש דין זכיה אף לשאינו מודה בעירוב והרוצה לאסור הטלטול הבל יפצה פיהו וכו', ע"ש."

השתמשות בעירובין

קיב. כל זה לענין עשיית העירוב. ולענין ההשתמשות בעירוב, השמועה רווחה בקרב חסידי חב"ד שיש להחמיר שלא להשתמש בעירוב אף שכשר הוא. אולם נראה ששמועה מוטעית היא, ויש לעיין במקורה אולי נאמרה אודות עירוב שאינה כשירה משורת הדין, שהרי מצינו בלקו"ש (חי"א עמ' 64) שכתב ש"אחד הטעמים שמצוה לחזור בין אחר

30 אמנם יש לעיין בגדר מצות תיקון עירובין דהנה כתב רבינו (סשס"ו סי"ח) "מצוה לחזו(ר) אחר עירובי חצירות כדי שלא יבואו לטלטל באיסור. וצריך לברך עליו אקב"ו על מצות עירוב כמו שצריך לברך על כל מצות של דבריהם". וצ"ב בדבריו, דלכאורה מצינו במק"א שאין לברך כשאין העשייה עצמה מצוה אלא רק מטעם חשש, שכתב רבינו (סתל"ה ס"ד) "ועל בדיקה שלאחר הרגל לא יברך כלום כי אין יברך וצונו על ביעור חמץ והרי... אם לא היינו חוששין שיבא לידי מכשול אין בשהיה זו מצד עצמה איסור כלל ולכן אין לברך על ביעור זה".

וצ"ל שיש איזה מצוה בעשיית העירוב עצמה, היינו שאע"פ שטעם מצות עירובין הוא כדי שלא יבאו לטלטל, מ"מ צורת המצוה היא שיש מצוה בעצם עשיית העירוב ואין העשייה בפועל רק משום חשש אלא משום המצוה שיש בשביל

הורג אותו (שכידוע מורידים מינים לבור ואין מעלין אותם).

קטז. וראה בספרו נימוקי אורח חיים (סשצ"ד סק"א) "וכמו שמקובל בידינו בשם קדוש זקני בעל בני יששכר ז"ל (כשהיה בעירו במקום שהוחזקו העירובין בטוב) ביציאתו לחוץ מביתו בשבת קודש לקח לתוך בגדו מפתח וכיוצא כדי שישאווהו במקום העירוב ולא יהיה בכלל מי שאינו מודה בעירוב עד כאן דבריו הקדושים (וכיון דאין מחמירין כדברי הרמב"ם [ובשלחן ערוך סימן שס"ב סעיף י'] דצורת הפתח עושין רק במקום שעומד מרובה על הפרוץ והיינו בכל העיר, על כן אין מקום להחמיר יותר כלל). שוב ראיתי כדברי זקני בעל בני יששכר הנזכר, הוא עוד נפתח בגדולי הראשונים ז"ל התשב"ץ ומובא בברכי יוסף בזה שכתב בזה הלשון ומי שלבו נוקפו בזה (בתיקון עירובין) הדיוטות גמורה הוא או מינות נזרקה בו, עכ"ל עיין שם. והגם כי ראיתי בספר שערי רחמים דיני ומנהגי הגר"א מוילנא ז"ל כי מנהגו היה שלא לישא כלל בשבת אפילו במקום שיש עירוב, אכן מנהגינו ומנהג אבותינו ורבותינו הקדושים לדקדק לישא במקום שיש עירוב וכדברי רבינו האריז"ל והתשב"ץ ז"ל כדי לחזק אמתיות דברי רבותינו וחכמינו ז"ל שהתקינו עירובין ושלא להיות ח"ו (בחשש) בכלל מי שאינו מודה בעירוב, ויסודו משלמה המלך שאמרו חז"ל בשעה שתיקן עירובין וכו' יצתה בת קול אם חכם בני ישמח לבי גם אני". ובאמת אשר הגר"מ פיינשטיין אמר³² שאינו מאמין השמועה שהגר"א לא טלטל במקום עירוב, שהרי מי שסובר כך הוא צדוקי.

עירובי חצירות בין אחר שיתופי מבואות", שהוא: "לצורך הנאתו כדי לטייל או להביא צרכי אכילתו וזה מצוה כמ"ש וקראת לשבת עונג" עכ"ל. הרי לנו להדיא שהטיל בעירוב נכלל במצות עונג שבת, ואין אפשר לומר שיש להחמיר שלא להשתמש בו כשהיא כשרה? הרי זהו קולא ואיסור³¹ השבתת מצות עונג שבת!

קיג. ולהעיר דמצינו גם בספר השיחות (תש"ד עמ' 64), שסיפר כ"ק אדמו"ר הרי"ץ נ"ע סיפור אודות זקנתו של אדה"ז שטלטלה בעירוב ופעם שהורה מה לעשות כשהיה העירוב פסול, ולא הזכיר כלום מאיזה מנהג שנולד אח"כ שלא לטלטל אף בעירוב.

קיד. ועוד מצינו שהאריז"ל הלך לביה"כ וגם לבית הטבילה שמחוץ לעיר עם טליתו ודוקא לא מעוטף, שרצה דוקא לסמוך על העירוב וגם מחוץ לחומת העיר, שצריך לסמוך לכאורה על האומרים שאין רה"ר בלא ששים רבוא "והנה ראיתי למורי ז"ל שבשחרית יום שבת היה מוליך עמו הטלי' והחומש מביתו לבה"כ וגם היה מוליכו לבית הטבילה אשר מחוץ לעיר צפת ת"ו אותה הנודעת ולא היה מקפיד וחושש לחקור בענין העירוב שנעשה בשיתוף כל מבואות צפת ת"ו או אשר נעשה לבית הטבילה אם היו נעשין כהלכתן או לאו (ראה שער הכוונות ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו)".

קטו. ויש להעיר מסיפור של הרה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל (נדפס בשם נכדו בספר שמחים לשמרו ע' עב), שאיש אחד אמר לו שהוא מחמיר מלטלטל בעירוב, ושאל אותו המונקאטשער אם הוא צדוקי, וגם אמר, שאם לא היה מפחד מהמשטרה היה

חשש זה. וזהו ע"ד מ"ש שם בהמשך שעל בדיקת חמץ קודם ובתוך הרגל מברך משום שיש מצוה על עצם הבדיקה, אף שהטעם הוא רק משום חשש חמץ.

אכן זהו לענין עירובי חצירות ושיתופי מבואות, אמנם הם מצוות בגלל תכליתם, אבל א"א להגיע לתכלית זה בלא תקון המחיצות, וא"כ נמצא שעמידת המחיצות הם הכנה למצוה.

³¹ ראה שם בפנים השיחה, שאם נמנע האפשרות לטייל (מחמת דיני עירובין), נקרא "איסור השבתת עונג שבת".

³² ראה ספר מסורת משה חא"ת אות רלו.

למה כ"ק אדמו"ר זי"ע לא הקים עירוב?

ק"ו. ולאחרי כל הנ"ל, יש לשואל לשאל, למה לא עשה הרבי זי"ע עירוב בעצמו במקומו, אחר שהיא מצוה מכמה טעמים, ואין מניעה ע"פ דין שלא לעשות עירוב?

ק"ח. והנה מצינו בגמ' (ס"ח ע"א) שכבר שאלו על כמה אמוראים למה לא עשו עירובין במקומם, ותירצו שלא היה לפי כבודם או שהיו טרידי בלימוד, וטעמים אלו דחו מצות עירוב.

ק"ט. ולהעיר, דאף שבוודאי עירובין מצוה היא, מ"מ אינה חובה גמורה, וכמ"ש בלקו"ש (חי"א ע' 64 הערה 15 בענין עירוב תחומין) "אבל אינו חיוב גמור אלא שהוא "מצוה" (כמו בעירובי חצירות) (הדגשה במקור), רק שמ"מ כיון שהיא מצוה גמורה חובה איכא, ולכן בלאו הטעמים שהיו טרידי או שלא היה לפי כבודם להתעסק בו היה תמיה לגמ' למה לא עשו עירוב. ועכ"פ כיון שהרבי לא תיקן שום עירוב קצת דחוק לומר שמה שלא תיקן במקומו הוא ראייה שאינו ע"פ דין באותו מקום.

קכ. עוד יש להעיר, שעד לאחרונה היה קשה ביותר להשיג היתרים ורישיונות לתקן מחיצות צורת הפתח, (וכמו שמצינו לגבי העירוב במיאמי, שהרבי כתב עליו בשנת תשכ"ב ולא הוקם עד לאחר עשרות שנים). ואם היה העירוב נעשה שלא ברישיון, יש צד גדול שאיזה נכרים אנטישמים היו מקלקלים העירוב, ובכגון דא אפילו נפלו המחיצות לאחר כניסת השבת אין לסמוך עליהם אחר שנפלו, (ועיין בהערה)³³ (עיין שו"ע"ר סימן שס"ה ס"ט).

קכא. וגם אם אין לנו תירוץ ברור על

הנהגת רבינו, מ"מ ברור מדברי הגמ' (וכן מדברי כ"ק אדמו"ר עצמו) שצריכים לתקן עירובין, וכשלא עשו כן, לא העלו על הדעת גם להו"א שהתנגדו לעשיית עירובין.

סיבות אחרות שלא לעשות עירוב

קכב. ולענין הסברה שהזכירו לי, שאין להקים עירוב מטעמי צניעות, אזכיר מה שכתב האדמו"ר ממנוקאטש שליט"א (נכדו של המנחת אלעזר) אודות סברא כזו לענין העירוב בבארא פארק, שכתב "לדעתי הם דברים שאסור לשומעם וכל שכן לאומרם כי הם דברים נגד תקנת חז"ל" ועל רב שטען שחז"ל לא הכירו את אמריקה "הם דברי כפירה ר"ל".

סיכום כל הנ"ל למעשה

קכג. ולמדנו מכל הנ"ל, שאפשר לעשות עירוב בכל מקום, על ידי מחיצות צורת הפתח, רק שצריך לעיין בתנאי המקום, שאם היה אותו מקום רה"ר ללא המחיצות צורת הפתח אסור לטלטל שם, אלא על ידי תיקון אחר (כגון דלתות) המונע דין רה"ר מאותו מקום (ראה אות נח). וממוצא דבר, בעירות, נראה שמספיק בהקמת מחיצות צורת הפתח בלבד, שהרי בדרך כלל אין הרחובות מפולשים (וראה אות כ, כב, כז), וגם בדרך כלל יש שם יותר מב' מחיצות (ראה אות א, ב, ט), וגם אין בוקעים ששים רבואבשום מקום (ראה אות לד ואילך).

קכד. גם נתבאר בדברינו, שמצוה לעשות עירוב, וח"ו לומר שיש שום חשש תקלה ע"י עשיית עירוב, וכך היתה שיטת הרבי (ראה אות סד ואילך). ולכן צריכים אנו לומר שח"ו שהרבי יתנגד להקמת עירוב. ואף אם תימצא

33 שהרי אם נפלו קודם השבת פסול ללא קשר לשאלה מי קלקלתו, רק שבד"כ אם נפלו אחר כניסת השבת יש לסמוך על המחיצות, ורק כשהמחיצות עומדות ליסתר קודם השבת כגון כשיש נכרים שמקלקלים המחיצות. ולהעיר, שבד"כ אם נמצא המחיצות פסולות עדיין יש לסמוך עליהם אם עדיין רוב המחיצות קיימות וגם ספק שמא נפסל רק לאחר כניסת השבת, ויש לעיין אם אין לסמוך על המחיצות קודם שנפלו כשעומד ליסתר, כיון דהוה קרוב לוודאי שיתקלקל. ונראה מלשון רבינו (המצויין בפנים) שרק לאחר שנתקלקל אין לסמוך עליו.

לומר שכוונתו היה להחמיר קצת בדיניו (כמו שהעלינו אפשרות זו באות פד), מ"מ מפורש בדבריו, שצריכים להשתדל שכל עירוב שהוקם יהיה נבנה כראוי (ראה אות פו), וא"כ פשוט שאין להתנגד ח"ו לעירוב שכבר הוקם, אלא צריכים אנו להשתדל שהעירוב יהיה כרצון כ"ק אדמו"ר זי"ע.

קכה. עוד נתבאר, שנראה שאין ענין להמנע מהשתמשות בעירוב כשר, שהרי א' מטעמי עירוב הוא עונג שבת, ומצהה היא ואין להמנע ממנו (ראה אות קיב). ואדרבה, מי שאינו משתמש בעירוב כשר משום חשש תקלה וכיוצא בזה "הדיוטות גמורה היא או מינות נזרקה בו" (ראה אות עא).

אמרו ז"ל [תענית ח:]: אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין, יש לרמז כי המגלה הוא ענין נסתר מאוד בסוד ואנכי הסתר אסתיר, כי נראה כסיפור מעשיות בלבד ולא נמצא בהם שום שם הקודש, ועם כל זה טמון וגנוז בתוכה כל הסודות רמות ונשגבות והשפעות ברכות רבות. וזהו שהברכה שורה בדבר הסמוי מן העין, ולאשר המגילה נתיסדה בסוף העי"ן שנין של הגלות בבל, נקראת סמוי מן העי"ן.

(אמרי נועם, ח"ג)

* * *

עיקר סוד המגילה לגלות לנו השגחתו ית"ש בהסתר בסוד הסתר אסתיר, כי גם בהטבע מלובש השגחתו ית"ש.

* * *

מגלה זאת שנכתבת ברוח הקודש, ויש בה רזי דרזין ושמות מופלאים למחות שם עמלק מלב ישראל שיהיה להם לב אחד לאביהם שבשמים. (היכל הברכה, בהקדמה לפי' כתם אופיר על מגלת אסתר)

* * *

במגילה יש קס"ו פסוקים ל"פ ולא יותר לפי שמחזיית עמלק נכתב ב"פ בתורה בפ' בשלח יש ט' פסוקים ובפ' תצא ג' פסוקים וכשתמנה התיבות מן י"ב פסוקים הללו תמצא קס"ו תיבות במכוון (ספר מעשה רוקח מס' מגילה)

* * *

רגיל אני לומר, מה דאיתא בספרים, דאנשי כנסת הגדולה כשכתבו המגילה נתנו בה כח של נביאים וכתובים, ונרמז בה דברים פנימים, וכך איתא בספרים שמי שיש לו עינים יכול לראות בה דברים פנימים.

(כתבי מוהר"ש שבסוף ספר באר מים חיים על רש"י)